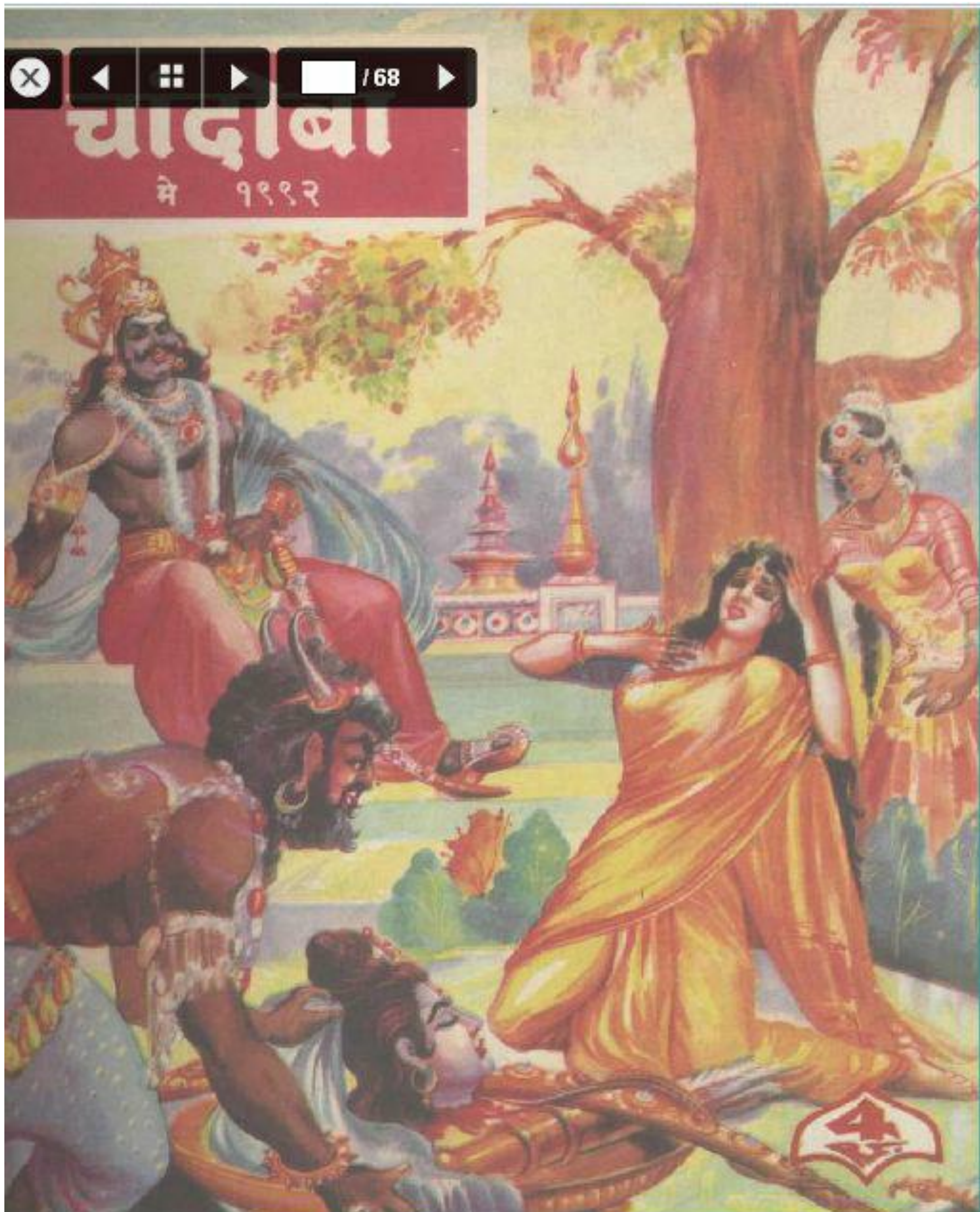

/68
चांदोबा
मे १९९२

Fullscreen
127
8 / 68

ऑन-टॉन्सिल
टॉन्सिलच्या सर्व
विकारांवर उपयुक्त

स्कोला-टोन
विद्यार्थ्यांचा उत्साह वाढवून
त्यांना तरतरीत बनविणारे

ब्रायो-पिल्स
सर्दी-पडशापासून
त्वरित आराम देणारे

सर्व केमिस्टस्कडे उपलब्ध

होमिओपाथी :
आधुनिक काळातील प्रगत वैद्यकशास्त्र,

होमिओ लॅबोरेटरीज्
सी-१, सोना उद्योग, अंधेरी (पूर्व), मुंबई-६९

आणखी एक कॉमनवेल्थ

डिसेंबर महिन्यातील पहिल्या तीन आठवड्यात वृत्त-पत्रात मोठमोठ्या अक्षरात तुम्ही वाचले असेल–'यु. एस्. एस्. आर्. चे तुकडे-तुकडे झाले', 'सोविएट संघ संपला', 'कम्यूनिझमचा शेवट', 'यु. एस्. एस्. आर्. इतिहासजमा झाला' इत्यादि. त्या काळात फार झटपट गतीने सोविएट संघात अनेक बदल घडून आले नि परिणामत: 'सी. आय्. एस्.' म्हणजे 'कॉमनवेल्थ ऑफ इंडिपेंडंट स्टेट्स्' ची स्थापना झाली.

ब्रिटिश साम्राज्यावर सूर्य कधी मावळत नाही असा एक काळ होता. या साम्राज्यातील जे देश स्वतंत्र झाले, त्यांना 'कॉमनवेल्थ देश' म्हटले जाऊ लागले. आपला भारत सुद्धा एक 'कॉमनवेल्थ देश'च होता. त्याचप्रमाणे पाकिस्तान, श्रीलंका, सिंगापूर, ऑस्ट्रेलिया, कॅनडा आणि असे चाळीसहून अधिक देश 'कामनवेल्थ देश' म्हणून ओळखळे जाऊ लागले. ब्रिटिश साम्राज्यातून स्वतंत्र झालेल्या देशांना आपण कॉमनवेल्थ देश म्हणत असू.

आता मात्र गोष्ट वेगळी आहे. कालपरवा पर्यंत सोविएट संघात समाविष्ट असलेले बारा देश आता एकत्र

आलें व त्यांचे एक कॉमनवेल्थ बनले. सन १९१७ च्या ऑक्टोबर महिन्यात लेनिन व ट्रॉट्स्की यांच्या नेतृत्वाखाली बंडखोरांनी झारशाहीचा शेवट केला नि नंतर 'यु. एस्. एस्. आर्.' म्हणजे 'युनियन ऑफ सोविएट सोशॅलिस्ट रिपब्लिक्स'ची स्थापना झाली. यामुळे श्रमिक वर्गाला सर्व अधिकार मिळाले आणि कम्यूनिस्ट रशियाची सुरुवात झाली.

गेल्या वर्षी इस्टोनिया, लाटेविया व लिथुआनिया या तीन बाल्टिक राष्ट्रांनी जेव्हां सोविएट संघातून फुटून निघण्याचा निर्णय घेतला तेव्हां रशियात थोडी खळबळ माजली. बाकीची बारा राष्ट्रे मान्य करतील अशा विश्वासाने अध्यक्ष गोर्बाचेव्ह यांनी एक समता-प्रस्ताव मांडला. पण बरीच राष्ट्रे स्वतंत्र होऊ इच्छित होती, त्यामुळे हा प्रस्ताव कोणी मान्य केला नाही.

श्री. गोर्बाचेव्ह यांनी आपल्या अध्यक्ष-पदाचा राजिनामा दिला व 'रशियन फेडरेशन'चे अध्यक्ष बोरिस एल्स्टिन यांच्याकडे सर्व अधिकार-सूत्रे सोपवली. ७ डिसेंबर रोजी, गोर्बाचेव्ह यांनी सुचवलेल्या 'कॉन्फिडरेशन'च्या विरुद्ध, बोरिस एल्स्टिन यांनी 'संवर्धित युनियन ट्रीटी'च्या स्वरूपात 'कम्युनिटी'ची योजना मांडली. शेवटी, सर्व राष्ट्रांना स्वातंत्र्य देऊन नव्या 'कॉमनवेल्थ' बाबत निर्णय घेण्यात आला.

तरी पण ही नवी 'कॉमनवेल्थ' कितपत टिकून राहिल हे आज सांगता येणार नाही. कारण या बरोबरच काही अशा अडचणी आहेत, ज्यांचे निराकरण झाले पाहिजे उदाहरणार्थ– साधारण मुद्रापद्धति व सामूहिक अर्थ-विधान, एकीकृत संरक्षण-व्यवस्था व तीबाबत मतैक्य, सोविएट रशियाने निर्माण केलेल्या अण्वस्त्रांवर अधिकार इत्यादि. या सर्व समस्यांचे ताबडतोब तोडगे शोधून काढणे आवश्यक आहे

सन १९१७ साली घडलेली रशियन राज्यक्रांति हा इतिहासातील एक मैलाचा दगड आहे. आज रशियात जे अनपेक्षित बदल घडत असलेले आपण पाहात आहोत, त्याचा भविष्य-कालावर काय परिणाम होईल याकडे सर्व जगाचे डोळे लागून राहिले आहेत

जगाच्या इतिहासातील हे एक नवे पृष्ठ आहे. एक नवीन जग घडविण्याचा हा एक महान प्रयोग आहे म्हणूनच जगातील सर्व राष्ट्रांचे इकडे लक्ष लागून राहिले आहे.

खरी आई

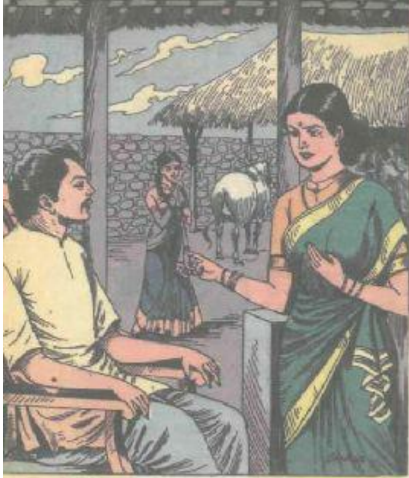
रामपुर गावात रामदेव व जानकी नावाचे एक जोडपे रहात असे. त्यांना माधव नावाचा एक मुलगा होता. जानकीच्या बहिणीला एक मुलगी झाली व ती जन्मताच बहीण मात्र मरून गेली. जानकीने या मुलीला, तिच्या पित्याची परवानगी घेऊन आपल्या घरी आणून स्वतःच्या मुलीसारखे वाढवले होते. रामदेवही आपलीच मुलगी मानून तिचे खूप लाड करी. तिचा प्रत्येक हट्ट पुरवी.

मुलीचे नाव ठेवले होते मल्लिका. ही मल्लिका जसजशी मोठी होऊ लागली, तसतशी तिच्यावरून या जोडप्यात बारीक-सारीक भांडणे होऊ लागली. मल्लिकाला आई नसल्यामुळे रामदेव व जानकीने तिचे फार लाड केले. पण त्यामुळे मल्लिका फार हट्टी व घमेंडखोर बनली. जरा तिच्या मनासारखे झाले नाही की ती फुगून बसे. एवढ्या-तेवढ्या गोष्टीसाठी अडून बसे. आपला हट्ट पुरा झाला की तिची गाडी रुळावर येई. रामदेवला हे बिलकुल आवडत नसे, त्यामुळे तो आपल्या पत्नीला रागावून सांगे की–मुलीला जरा शिस्त लाव.

परन्तु, जानकी आपल्या नवऱ्याचे म्हणणे नीट न समजताच म्हणे–"हो! स्वतःची मुलगी असती, तर बोलला असतात का असं? तिला इथे आणून चूकच केली मी. एखाद्या जंगलात सोडून दिली असती तर किती बरं झालं असतं!"

असेच दिवस जात राहिले. मल्लिका मोठी झाली, वयात आली. आता रामदेव तिच्यासाठी वरसंशोधन करू लागला. परंतु मल्लिकेच्या घमेंडी स्वभावामुळे, अन् मल्लिका–जानकी दोघींनाही कोणतेच स्थळ पसंत न पडल्यामुळे लग्नाचे कुठेच जमेना.

सौ. सुनंदा अभ्यंकर

अखेर त्याच गावात, चार मोहल्ले पलिकडे रहाणाऱ्या गिरिधारी नावाच्या मुलाशी मल्लिकेचा विवाह पक्का झाला. त्यावेळी मल्लिका कोणत्या मानसिक अवस्थेत होती, कोण जाणे–पण तिने मागणीच्या वेळी नम्रपणे उत्तरे दिली होती

लग्न पक्कं ठरल्याबरोबर जानकी रामदेवला म्हणाली–"पाहिलंत ना? आजपर्यंत सर्वजण मल्लिकेला हट्टी आणि घमेंडखोर म्हणत होता न? पण मागणीच्या वेळी ती किती नम्रपणे अन् शिस्तीत वागली हे पाहिलंत ना? जबाबदारीची चांगली जाणीव आहे न तिला"

बायकोच्या या बोलण्यावर रामदेव फक्त हसून गप्प राहिला. त्याने काही ही बोलण्याचे टाळले.

दोन दिवस गेले अन् रामदेव जानकीला म्हणाला–"मल्लिकाचं लग्न ठरलं ना आता? मग कामात काम झाल्यासारखं होऊन जाईल. आपण माधवचंही लग्न उरकून टाकलं तर कसं होईल? तेवढीच आपली एक जबाबदारी कमी होईल!"

"पण माधवच्या लग्नाची इतकी घाई कशाला? अजून दोन-चार वर्षं थांबायला काही हरकत नाही." जानकीने विचारले.

"तसं नव्हे ग! पण तुला ठाऊक नाही, नारायण आपली मुलगी कमला अन् माधवचं लग्न व्हावं म्हणून किती दिवस मागं लागलाय माझ्या." रामदेव म्हणाला.

नारायण व रामदेव चांगले मित्र होते. नारायणच्या कुटुम्बाबद्दल जानकीला चांगली माहिती होती. नारायणचा मुलगा वेणु व माधव हेही दोघं चांगले मित्र होते.

"ते कसं? त्या मुलीसाठी त्यांच्या नात्यातलाच एक मुलगा ठरला होता ना? त्याचं काय झालं?" जानकीने आश्चर्याने विचारले.

"ओह! ते लग्न तर केव्हाच मोडलं होतं, तुला माहीतच आहे ना ते? त्याबाबत पुन्हा काय विचारतेस?" रामदेवने जरा चिडूनच विचारले बायकोला.

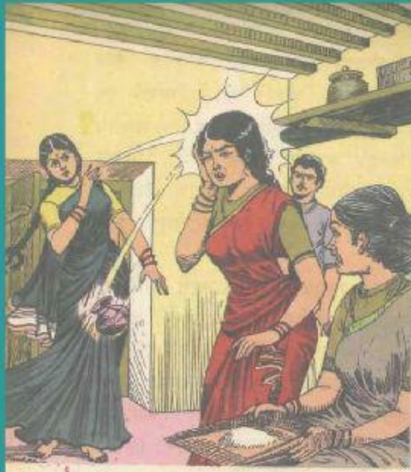
"हो ऽ! त्या मुलीच्या कटु बोलण्यामुळेच लग्न मोडलं, हे चांगलं माहीत आहे मला!" जानकी टोमणा मारत बोलली.

जानकीचे हे बोलणे ऐकून रामदेवबरोबरच माधवही आश्चर्यचकित झाला. "आई, तिच्या बाबतीत तुझा काहीतरी गैरसमज झालाय. कमलला लहानपणापासूनच आपली सून करून घेऊ म्हणणाऱ्या त्या नातेवाईकाला, त्यांनी हुंड्यावरून बखेडा केल्याने कमलनेच नकार दिला. खरी गोष्ट अशी आहे, कळलं? यात तिची काही चूक आहे?"

"मोठ्या लोकांच्या गोष्टीत तोंड घालणारी ही मुलगी या घरातली सून बनून आली, तर आपल्या सासू-सासऱ्यांनाच घराबाहेर काढील. पण तुम्ही प्रथमच ठरवलं असेल, तर मला कशाला विचारताय?" असे म्हणून जानकी तेथून निघून गेली.

शेवटी माधवच्या इच्छेप्रमाणे, मल्लिका सासरी गेल्याबरोबर कमला त्याची बायको बनून घरात आली. परन्तु पहिल्यापासूनच जानकीचे मत कमलेच्या बाबत प्रतिकूल असल्यामुळे, ती एकसारखी कमलेला त्रास देई. पण जानकी जितकी कठोरपणे वागे तितकीच कमला मात्र नम्रतेने राही, शान्त राही. तिचा शान्त

स्वभाव पाहून खुद्द जानकीलाच आश्चर्य वाटे.

अशातच एकदा कमला व माधव मल्लिकेला भेटायला गेले व थोड्याच वेळात तेथून परतले. त्यांच्या बरोबर मल्लिका व गिरिधारी होते. कमलाच्या डोक्याला पट्टी बांधलेली होती.

ते सर्व पाहून रामदेवने घाबरून विचारले–"कमला! बाळ डोक्याला ही पट्टी कसली तुझ्या? काय झालं?"

उत्तरादाखल रामदेवचा जावई गिरिधारीच सांगू लागला–"बाबा, हा प्रश्न कमलेला नव्हे, आपल्या मुलीलाच विचारा नं?" नंतर आपली सासू जानकी हिच्याकडे कटुतेने पहात तो पुढे म्हणाला–"तुमच्या लाडक्या मुलीचा प्रताप आहे हा. लग्न करून मल्लिका आमच्या घरात आल्यापासून आम्ही सर्वजण मोठ्या शांतपणे तिच्या चुका अन् कटुता सहन करत आहोत. पण आज तिने कसल्याशा रागाने एक पितळी भांडं फेकून मारलं आपल्या सासूला. पण नेमकी त्याच वेळी ही कमला मधे आल्यामुळे तिलाच जखम झाली."

जानकीने ताबडतोब वळून मल्लिकेकडे पाहिले. तोपर्यंत घाबरून उभी असलेली मल्लिका तिला मिठी मारून एकदम मुसमुसून रडू लागली. पण जानकी आता नेहमीप्रमाणे तिचे सान्त्वन करू शकेना.

थोड्या वेळाने गिरिधारी मल्लिकेला म्हणाला–"चल!" अन् तिला घेऊन तो आपल्या घरी निघून गेला.

जावयाचे बोलणे ऐकल्यावर जानकीच्या मनात विचारमन्थन सुरू झाले. थोडा वेळ तिने इकडे-तिकडे केले व नन्तर ती आपल्या नवऱ्याबरोबर हरिकथा ऐकायला देवळात गेली.

कथा सांगणारा पंडित, वनवासाला निघालेल्या राम व सीतेसाठी कौसल्येला होणाऱ्या दुःखाबद्दल वर्णन करून सांगत होता.

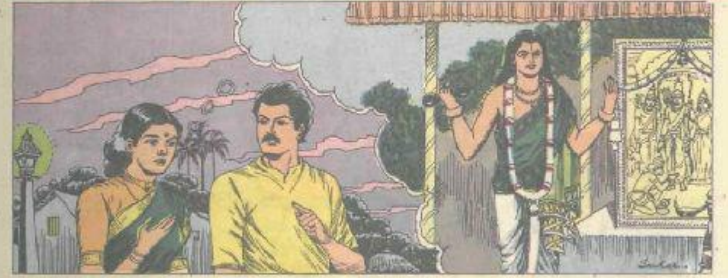
"स्त्री ही जन्मतःच करुणामूर्ति असते. अशा स्त्रीत नेहमी दोन प्रकारचे वर्तन पहायला मिळते. आई म्हणून स्त्री नेहमी सहनशील प्रेममूर्ती असते, पण सासू म्हणून मात्र तिचा स्वभाव एकदम विरुद्ध दिसतो. आपल्या मुलीचे दोष विसरून तिला अनन्त प्रेम देणारी स्त्री, आपली सून कितीही चांगली असली तरी तिच्यात दोष शोधून तिला त्रास देत असते. खरं म्हणजे मुलगी व सून दोघींनाही सारखं वागवणारी स्त्री हीच 'खरी आई' म्हणायला हवी. पण असं न होता, मुलीशी एक प्रकारे अन् सुनेशी दुसऱ्या प्रकारे वागणारी बाई ही आई असूनही 'वांझ' म्हणावी." हरिकथा सांगता सांगता पुराणीकबुवा धडे शिकवू लागला.

ते एकून जानकीचे मन विचलित झाले. ती हाच विचार करू लागली.

हरिकथा संपल्यांवर दोघेही घरी आले. रस्त्यात राममेव जानकीला म्हणाला–"जानकी, पुराणिकबुवांच्या म्हणण्यानुसार तू 'आई' असूनही 'वांझ'च आहेस."

नवऱ्याचे बोलणे ऐकून जानकीच्या डोळ्यातून अश्रुप्रवाह सुरू झाला. डोळे पुसत ती म्हणाली–"होय आजपर्यंत मी 'वांझ'च राहिले हे कळलं मला. पण आता माझ्या डोळ्यावरची एकतर्फी प्रेमाची पट्टी दूर झाली आहे. कमलेसारखी सून मिळाली, हे माझं अहोभाग्य! मल्लिकेचे आईवेगळी म्हणून फाजील लाड केले, त्यामुळे बिघडून गेली ती. खरं तर प्रत्येक मुलगी जेव्हां लग्न करून सासरी जाते, तेव्हां ती आईवेगळ्या मुलीसारखीच असते. कमला आणि मल्लिका या दोघींना मी सारख्याच मानू शकले तरच मी खरी आई बनू शकेन."

बायकोत झालेले परिवर्तन पाहून रामदेवला संतोष वाटला. तो चेष्टेच्या सुरात म्हणाला–"हो, होऽ! बन की खरी आई. पण मल्लिकेप्रमाणे कमलाला बिघडवून मात्र ठेवू नकोस. समजलीस?" आणि तो जोरजोरात हसू लागला. जानकीलाही हसू आले.

औषधोपचारात गडबडघाई

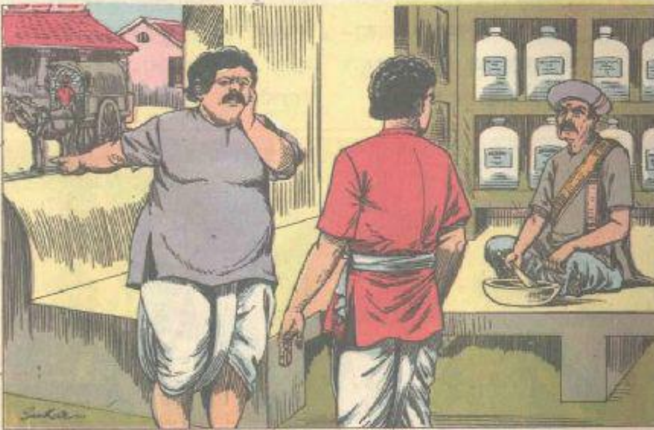
वैद्य रुद्राचारीकडे शरभाचारी नावाचा एक तरूण चिकित्साशास्त्र शिकायला आला होता. रुद्राचारी निरनिराळ्या रोगांबाबत, त्यांच्या लक्षणांबाबत व त्यावर करायच्या औषधोपचारांबाबत सांगत जाई, आणि शरभाचारी ते भराभर एका वहीत टिपून ठेवी.

एकदा रुद्राचारी त्याला म्हणाला–"काही काही रोगांवर औषधच नसते. उदाहरण. म्हणजे–उचकीचा रोग. तो दूर करायचा म्हणजे एक गालफडातच मारायला हवी. कोणतंही औषध नाही त्यावर!"

इतक्यात एका बग्गीतून उतरून एक लठ्ठसा माणूस रुद्राचारीकडे आला आणि म्हणाला–"काल रात्रीपासून उचक्यांच्या त्रासामुळे...." आणि तो पुढे काही सांगणार, इतक्यात शिष्य शरभाचारी याने त्याच्या गालावर जोरात थप्पड मारून म्हटले–"हं, आता तुमच्या उचक्या एकदम थांबून जातील पहा." आणि हे सांगितल्यावर त्याचा चेहरा खूष दिसू लागला.

पण आपला गाल चोळत तो लठ्ठ माणूस म्हणाला–"अरे, उचक्या मला नाही, त्या बग्गीत बसलेल्या माझ्या मालकांना येत आहेत."

रुद्राचारी आता रागाने आपल्याकडे पहात असल्याचे जाणून शरभाचारी म्हणाला–"हो! चिकित्सेत गडबडघाई कामाची नव्हे!"

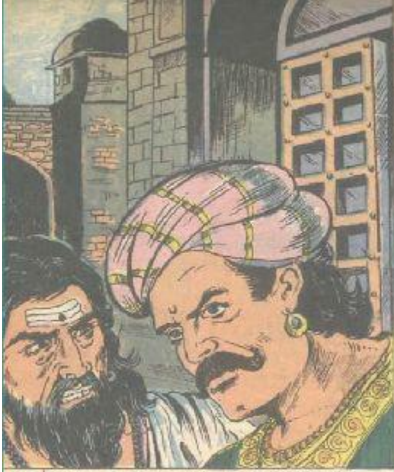
[१३]

[मन्त्री व तान्त्रिक यांनी रुद्रपुरीच्या युवराणीच्या गळ्यातील चन्द्रकान्त मणी पळवण्याची योजना बनवली. युवराणीला जिवन्त आपल्या हाती सोपवण्याची आज्ञा म्हाताऱ्या जादुगारणीने तान्त्रिकाला दिली. दुर्गामन्दिरातील गुप्त भुयारी मार्गाने युवराणीचे अपहरण करायचे तान्त्रिकाने ठरवले होते. —आता पुढे वाचा.]

युवराणीच्या वाढदिवसाचा उत्सव जवळ येत होता. मंत्री व तान्त्रिकाचे कारस्थान समीरकरवी राजा विश्वकर्माच्या कानी घालायचे अपूर्वने ठरवले, व तो समीरकडे गेला. अपूर्वला पाहून समीरला फार आनन्द झाला. आणि अपूर्वकडून समजलेली सारी वार्ता राजाला कळवण्यासाठी तो ताबडतोब राजवाड्याकडे निघाला.

ती आणखी एक काळी रात्र होती. तान्त्रिक वीरविकटने गुप्तपणे जाऊन मन्त्र्याच्या भवनाचा दरवाजा खटखटवला. भवनातून बाहेर येऊन मन्त्र्याने त्याला विचारले–"अरे, असा अर्ध्या रात्री आला आहेस, काय भानगड आहे?"

"अर्ध्या रात्री नाहीतर काय, मी कधी दिवसा तुझ्याकडे आलो होतो आतापर्यंत? आपली कामं करायला अंधारी रात्रच

चांगली नाही का?" चेष्टेने हसत वीर. विकटने विचारले.

"असं नाही. पण मला विचारायचंय की काही गडबड तर नाही ना झाली? काही विशेष गोष्ट तर नाही घडली ना? आपली सर्व योजना निर्धास्तपणे पार पडणार ना? त्यात काही विघ्न येऊ नये म्हणजे झालं!" मन्त्र्याने विचारले.

"हं, विशेष गोष्टच समजायला हवी. कसं कुणास ठाऊक पण जादुगारणीला वाटतंय की आपलं कारस्थान आणखी कुणाला तरी नक्की कळलेलं आहे. मला असं वाटतंय की तिसरं कोणीतरी आपल्या हालचालीवर पाळत ठेवून असावं! जादूगारणीला जे वाटतय त्यात तथ्य जरूर असलं पाहिजे." वीरविकट सवयीने भुवया उडवत बोलला.

"छट्! अगदी अशक्य गोष्ट आहे ही! इतक्या गुप्तपणे घडवलेले आपले कारस्थान दुसऱ्या कोणाला कळणे सुतरां शक्य नाही." मन्त्री दृढ स्वरात बोलला.

"पण जादुगारणीच्या मनात असा संशय यायलाच नको, अन् आला तर नक्कीच कुठं तरी पाणी मुरत असावं. तिचा संशय खोटा ठरत नाही. तू आपल्या बायकोजवळ, किंवा आणखी कुणाजवळ काही बोलला तर नाहीस?" मन्त्र्याकडे संशयी दृष्टीने पहात तान्त्रिकाने विचारले.

"नाही. आपल्या लहानपणापासूनच्या मैत्रीची शप्पथ घेऊन सांगतो मी. आपल्या योजनेबाबत मी कोणाशी ही एक शद्ब बोललो नाही. जादूगारणीला असे का बरे वाटावे?" मन्त्र्याने दृढ स्वरात म्हटले.

"माझा तुझ्यावर संशय नाही. तरीही आपलं कारस्थान यशस्वी होण्यासाठी आपल्याला जागरूक रहायला हवं. आपल्या विश्वासू शिपायांना राजवाड्याजवळ पहाऱ्याला बसव. हा पहारा रात्रंदिवस हवा. कोणीही असला, तरी नवा माणूस राजाच्या भेटीला जाऊ शकणार नाही असं

पहा. पण इतका कडक पहारा का—हे तुझ्या माणसांनाही माहीत असू नये, याबाबत सावध अस." अशा तऱ्हेची चेतावणी देऊन तांत्रिक तेथून निघून गेला.

सकाळ होताच तान्त्रिकाच्या सूचनेप्रमाणे मन्त्र्याने आपल्या विश्वासू पहारेकऱ्यांची नेमणूक केली. त्यामुळे समीर राजाला भेटायला जाऊ शकला नाही.

दुसऱ्याच दिवशी राजकन्येच्या वाढदिवसाचा उत्सव होणार होता, सारी व्यवस्था मोठ्या धामधुमीने होत होती. आता या कारस्थानाबद्दल राजाला कसे कळवावे, याचा अपूर्व विचार करू लागला. राजभवनाच्या गच्चीवर उभे राहून रोज सूर्यास्त पहायची राजाची सवय होती. समीरने ही गोष्ट अपूर्वला सांगितली. तेव्हां एका गिधाडाला बोलवून अपूर्व त्याच्याशी काहीसे बोलला. नंतर त्याने एका ताडपत्रावर मदिराचा पुजारी व राजकन्या यांच्या सुरक्षिततेबद्दल कडक व्यवस्था ठेवण्याबद्दल राजाला एक प्रार्थनापत्र लिहिले. कोणत्याही परिस्थितीत राजकन्येला देवळातील मूर्तीच्या मागे जाऊ देऊ नये असेही लिहिले. ते ताडपत्र घेऊन गिधाड ताबडतोब राजवाड्याच्या दिशेने उडाले.

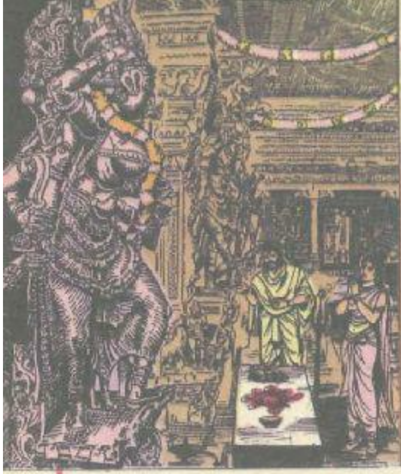
चोचीत काहीतरी घेऊन जाणारे गिधाड पाहून एका पहारेकऱ्याने त्याच्यावर तीर

सोडला. त्याचा नेम चुकला, पण गिधाडाने घाबरून ताडपत्र सोडून दिले व ते दुसऱ्याच दिशेला निघून गेले. 'ताडपत्र राजवाड्याभोवतीच्या खंदकात पडून गेले. नि राजाला संदेश मिळण्याचे काम होऊं शकले नाही.

गिधाड असे वाटेतूनच परत गेले आहे याची अपूर्वला काहीच कल्पना आली नाही. राजाला पत्र मिळालेच असेल अशा अपेक्षेने आता तो राजकन्येच्या संरक्षणाची काय व्यवस्था करील याची वाट पाहू लागला.

दुसऱ्या दिवशी भल्या पहाटेच वाढदिवस उत्सवामुळे सर्वत्र गडबड व उत्साह पसरला होता. रुद्रपुरीच्या राज्यातलीं प्रमुख माणसे,

आसपासच्या राज्यांतून यासाठी आलेले प्रतिनिधी व राजपरिवातील नातलग, मित्रमंडळी वगैरे सर्व राजन्येचे अभीष्टचिन्तन करू लागले या सर्व लोकांच्यात मिसळून राहून समीर आपल्याला कळणाऱ्या वार्ता अपूर्वला कळवत राहिला. अपूर्वला मात्र आपला निरोप राजाला न कळल्याचे समजलेच नाही.

राजा व राजकन्या यांच्या चेहऱ्यावर कोणताही बदल झालेला न दिसल्याने अपूर्वला आश्चर्य वाटले. राजकन्येच्या रक्षणासाठी काही खास व्यवस्था न झालेली पाहून अपूर्व गोंधळात पडला. आता त्याला वाटले की आपले पत्रच कदाचित राजाला मिळाले नसावे. संध्याकाळ होऊ लागली आणि राजा व राजकन्या मिरवणुकीने दुर्गामन्दिराकडे निघून गेले.

देवळापाशी राजकन्येला पहाण्यासाठी हजारो लोक उभे होते. ती तेथे पोचताच पुजाऱ्याच्या वेषातला तान्त्रिक व त्याचे शिष्य पुढे झाले व तिला मन्दिरात घेऊन गेले. दुर्गेच्या मूर्तीसमोर उभे राहून राजकन्येने तिला भक्तिभावाने नमस्कार केला, पुजारी काही मन्त्र म्हणत होता. लगेच तो पुजारीवेषधारी तान्त्रिक तिला म्हणाला–" चल बेटी, दुष्टसंहारिणी माता दुर्गेला तीनदा प्रदक्षिणा घालणं, मोठं कल्याणकारी असतं, चल." आणि तो पुढे झाला.

राजकन्या पुजाऱ्याच्या मागोमाग चालू लागली. पुजारी मागे वळून म्हणाला– "राजकन्येच्या मागोमाग कोणी येऊ नका. तिच्याकडून काही खास पूजा करवून घ्यायची आहे." त्याबरोबर तिच्या सख्या तेथेच थांबल्या.

पुजाऱ्याचे दोन शिष्य जोरजोरात मन्त्र पठण करत होते. ताशेवाजन्त्री आणि घंटानादाने मन्दिर दुमदुमून गेले होते. सर्वत्र मोठ्या उत्साहाचे वातावरण पसरले होते.

राजकन्या मूर्तीच्या मागे पोचल्याबरोबर पुजाऱ्याने तिला भुयारात ढकलले अन् स्वतःही तिच्या पाठोपाठ आत उतरून त्याने दरवाजा आतून बन्द करून घेतला.

राजा आपल्या परिवारासह मन्दिराबाहेरच थांबला होता. भोवतालच्या लोकातून समीर ढकलाढकली करत बाहेर आला. आणि ओरडला–" महाराज, घात झाला. राजकन्येचं अपहरण झालंय."

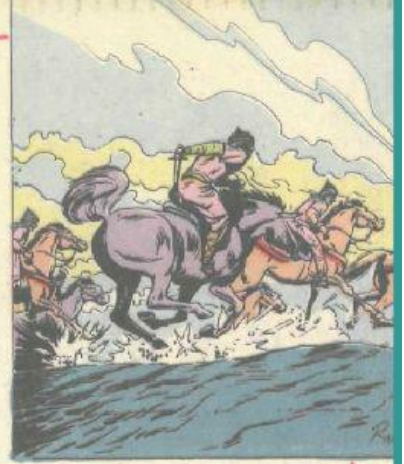
राजा समीरकडे आश्चर्याने पाहू लागला. समीर म्हणाला–" मी समीर महाराज! माझ्यावर विश्वास ठेवा. तान्त्रिक युवराणीला पळवून घेऊन गेलाय."

"पण ती तर मन्दिरात दर्शनाला गेलीय ना?" राजाने विचारले.

"पण आता राजकन्या तेथे नाही." समीरने सांगितले.

"असं?" असे म्हणून राजा मन्दिरात जाऊ लागला. इतक्यात राजकन्येच्या दासी धावत बाहेर आल्या व घाबरत घाबरत 'राजकन्या अदृश्य झाल्याची' वार्ता त्यांनी सांगितली.

तेथून निसटून जाऊ पहाणाऱ्या तान्त्रिकाच्या दोन शिष्यांना पाहून समीर राजाला म्हणाला–" महाराज, हे दोघं त्या तान्त्रिकाचे शिष्य आहेत, त्यांना सोडू नका."

ताबडतोब शिपायांनी त्या शिष्यांना पकडले.

" आपल्याला ताबडतोब भुयारीमार्गाच्या तिकडच्या तोंडाशी पोचायला हवं महाराज!" समीरने सुचवले.

राजा, सेनापती व समीर यांच्यासह आणखी काही अंगरक्षक ताबडतोब घोड्यांवर स्वार होऊन निघाले व वायुगतीने भुयारी मार्गाच्या दुसऱ्या टोकाशी पोचले. तिथे वाट पहात बसलेली जादुगारीण त्यांना दिसली.

सेनापतीच्याच घोड्यावर पुढे बसलेला समीर उडी मारून खाली उतरून म्हणाला– "महाराज, त्या म्हातारीलाही ताबडतोब कैद करा."

"हं हं हं हं ! आले मोठे मला कैद करणारे ! मीच तुमचं आत्ता भस्म करून टाकते बघा." असे म्हणत जादूगारीण विकट हसू लागली. ती वडाच्या एका वाळलेल्या फान्दीवर बसलेली होती.

"आपल्या जागेवरून हलून तर बघ. स्वतःच भस्म होऊन जाशील. वेडा प्रयत्न करू नकोस." एक गंभीर आवाज सर्वांना ऐकू आला.

जेथून ही सूचना ऐकू आली, तिकडे सर्वजण पाहू लागले.

त्या जागी दिव्य प्रकाशात उभा असलेला एक मुनि दिसला. तो सदानन्द मुनि होता. त्याला पाहिल्याबरोबर त्याच्या पायांवर वाकून समीरने त्याला प्रणाम केला, अन् तो म्हणाला–"अपूर्वनेच मला सांगितलं होतं की कधी काही अडचण उपस्थित झाली तर मी तुमचं स्मरण करावं, म्हणजे तुम्ही ताबडतोब उपस्थित व्हाल."

सदानन्द मुनीने हसत म्हटले–"हो ! तू बरोबर बोललास. मला अपूर्वची हाक ऐकू आली अन् मी निघून आलो. ही कोणी साधीसुधी जादुगारीण नव्हे. अनेक अद्भुत शक्ति मिळवून बसलेली मोठी दुष्ट म्हातारी आहे ती ! अनैसर्गिकपणे दुसऱ्यांचं तारुण्य हरण करून अनेक शतकांपासून जगत आली ही. आता राजकन्येचं तारुण्य आकर्षून घ्यायचं कारस्थान रचलं होतं तिनं. पण मी तिच्या सगळ्या शक्ति नष्ट करून टाकल्यात, तिच्यापासून काही धोका नाही राहिला आता."

जादुगारीण किचकिचत म्हणाली–"तू काही माझ्या सर्व शक्ति नष्ट करू शकणार नाहीस. माझ्याकडे अजूनही एक शक्ति आहे." आणि ती अशी हसली की त्यामुळे सारे जंगल दुमदुमले. अन् क्षणभरातच जळून तिची राख झाली.

ते दृश्य पाहून क्षणभर हतप्रभ झालेला राजा सदानन्द मुनीला नमस्कार करून म्हणाला–"महात्मन्, माझी मुलगी सुरक्षित आहे नं ?"

"अपूर्व कुठं दिसत नाही तो ?" समीरने विचारले.

सदानन्द मुनीने सांगितले–"जादुगारणीला जेव्हां आपलं कारस्थान फसतंय असं वाटलं, तेव्हां तिने ती बातमी भुयारी मार्गातून येणाऱ्या तान्त्रिकाला कळवली अन् त्याने लगेच युवराणीचा ढालीसारखा उपयोग केला. चन्द्रकान्त मणी घेऊन पळून जायचा प्रयत्न केला. तेव्हां अपूर्व एका भोकातून भुयारात शिरला आणि तान्त्रिकाशी लढून त्याने त्याला कैद केले. तो आत्ता युवराणीला सहीसलामत घेऊन येईल."

इतक्यात वडाच्या झाडाजवळ जमिनीतून आवाज आला. थोडयाच वेळात भुयाराचे दार उघडून एकाद्या दिव्य पुरुषासारखा दिसणारा एक तरूण हात बांधलेल्या तान्त्रिकाला एक धक्का देऊन बाहेर घेऊन आला. त्यांच्या पाठोपाठच बाहेर आलेली युवराणी धावतच महाराजांजवळ आली. तिने राजाला मिठी मारली. तान्त्रिक जमिनीकडेच एकटक पहात उभा होता.

मुनीच्या पाया पडण्यासाठी तो तरूण खाली वाकू लागताच त्याला वरच्यावर थांबवत मुनि प्रेमाने म्हणाला–"बेटा अपूर्व, आता तुझी सामान्य आकार प्राप्त करायची वेळ आली आहे, अन् तो तुला मिळून चुकलाय. इथून पुढे तू असाच रहाशील."

अपूर्वकडे इशारा करत युवराणी राजाला म्हणाली–"बाबा, या युवकानेच मला त्या दुष्टापासून वाचवलंय."

"होय बाळ, मला ठाऊक आहे ते! त्याचे उपकार जन्मात विसरता येणार नाहीत.

"आता माझं काम संपलंय, निघतो मी." मुनि बोलला.

"मी पण येतो ना तुमच्याबरोबर." अपूर्व म्हणाला.

"तुला बरोबर घेऊन जाण्यासाठी काही मी तुला सामान्य मनुष्यरूप दिलं नाही. आजपर्यंत अदृश्य राहून तू इतरांना मदत करत आलास. आता प्रजानायक म्हणून विधिपूर्वक तुला दीक्षा घ्यायची आहे." मुनि सदानन्द म्हणाला.

"हे कसं?" अपूर्वने आश्चर्याने विचारले.

"आजपासून माझं राज्य तुझ्या हाती. मुनींनी मान्य केलं तर माझ्या राज्याचा भावी पालक तूच असशील. तुझी अन् माझ्या मुलीची काही हरकत नसेल, तर युवराणीच्या मामाचं लावण्यपुरीचं राज्यहीं तुझंच होईल." राजा म्हणाला.

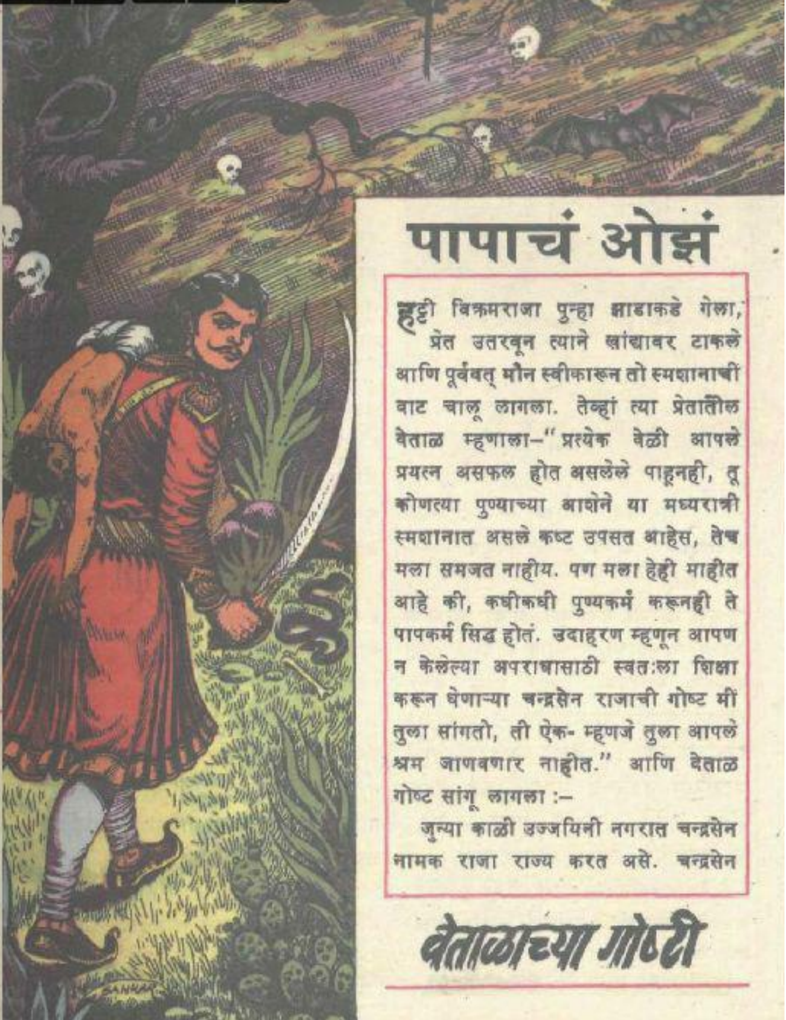
अपूर्वने युवराणीकडे पाहिले, अन् तिने लाजून मान खाली घातली. त्या दोघांना समोर बोलावून सदानन्द मुनीने त्यांना आशिर्वाद दिले. "मानवजातीला कल्याणप्रद अशी अनेक कामं करून तुमचं जोडपं भावी पिढ्यांना आदर्श बनून राहील." इतके बोलून मुनि अदृश्य झाला.

राजासह सर्वजण क्षणभर आश्चर्यात पडले अन् लगेच भानावर येऊन ते आनन्दित झाले! राजाज्ञेने तान्त्रिक व प्रधानमन्त्री तळघरात बन्दिस्त झाले.

युवराणी व अपूर्व यांचा विवाह थाटामाटात साजरा झाला. राजाने अपूर्वला 'रुद्रपुरीचा शासक' म्हणून राज्याभिषेक करवला. अपूर्वने समीरला आपला प्रधानमन्त्री म्हणून नेमून घेतले. 'प्रजारंजक पालनकर्ता' म्हणून त्याने आपले आयुष्य प्रजेच्या सेवेत घालवले.

(समाप्त)

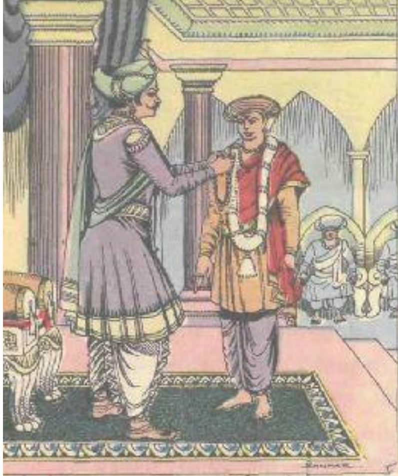

पापाचं ओझं

हट्टी विक्रमराजा पुन्हा झाडाकडे गेला, प्रेत उतरवून त्याने खांद्यावर टाकले आणि पूर्ववत् मौन स्वीकारून तो स्मशानाची वाट चालू लागला. तेव्हां त्या प्रेतातील वेताळ म्हणाला–"प्रत्येक वेळी आपले प्रयत्न असफल होत असलेले पाहूनही, तू कोणत्या पुण्याच्या आशेने या मध्यरात्री स्मशानात असले कष्ट उपसत आहेस, तेच मला समजत नाहीय. पण मला हेही माहीत आहे की, कधीकधी पुण्यकर्मं करूनही ते पापकर्म सिद्ध होतं. उदाहरण म्हणून आपण न केलेल्या अपराधासाठी स्वतःला शिक्षा करून घेणाऱ्या चन्द्रसेन राजाची गोष्ट मीं तुला सांगतो, ती ऐक- म्हणजे तुला आपले श्रम जाणवणार नाहीत." आणि वेताळ गोष्ट सांगू लागला :–

जुन्या काळी उज्जयिनी नगरात चन्द्रसेन नामक राजा राज्य करत असे. चन्द्रसेन

वेताळाच्या गोष्टी

प्रजेचे पित्यासमान पालन करी. कवि-पंडितांबद्दल त्याच्या मनात विशेष आदर-भाव असे.

एक दिवशी काशीहून श्रीदत्त नावाचा एक पंडित त्याच्या राज्यात आला व त्याने राजाला भेटायची इच्छा प्रकट केली. राजाने मोठ्या आदराने त्याला दरबारात पाचारण केले. श्रीदत्तच्या अपार पांडित्याने दरबारात उपस्थित असलेले सर्व विद्वान हर्षित झाले. राजाने आपला रत्नहार श्रीदत्तला देऊन त्याचा सत्कार केला.

दरबारचा निरोप घेऊन श्रीदत्त काशीला जायला निघाला. वाटेतच रत्नहारासाठी एका चोराने त्याला मारून टाकले.

श्रीदत्तच्या या अकाली मृत्यूमुळे राजाच्या मनावर फारच मोठा आघात झाला. आपला राग न आवरता येऊन त्याने त्या चोराला मृत्युदंड देववला.

तरीही राजाच्या मनाची शान्ति एकदा नष्ट झाली, ती झालीच. त्याच्या मनात आले की अप्रत्यक्षपणे का होईना, पण पंडित श्रीदत्तच्या मृत्यूला आपणच जबाबदार आहोत!

नेहमी या विचारानेच त्याचे मन तड-फडून उठे की—"मी मोठ्या प्रेमाने जे बक्षिस दिले, तेच जणू काळसर्प बनून त्याने श्रीदत्तचा जीव घेतला. मीच मारेकरी आहे खरा त्याचा! माझ्या या पापाला काही उताराही नाही."

हळूहळू राज्यकारभारातूनही राजाचे मन उडाले. आत्मग्लानीमुळे त्याने अंथरूण धरले. राजवैद्य राजाचा रोग बरा करू शकेनात.

अशातच चतुर्वेदी नावाचा एक प्रसिद्ध संन्यासी राजभवनात आला. महाराणी व मन्त्री यांनी त्याला राजाच्या अवस्थेबद्दल सांगितले. आणि दोघांनीही ही अडचण सोडवायची त्याला विनन्ति केली.

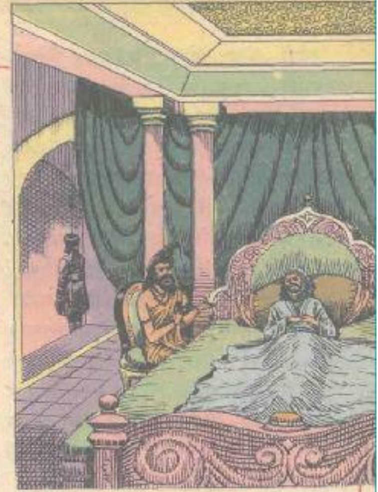
चतुर्वेदी सरळ राजाच्या दालनात गेला. अस्थिपंजर होऊन पडून राहिलेल्या राजाला पाहून त्या संन्याशाचे मन द्रवले.

राजाजवळ बसून मोठ्या प्रेमाने त्याच्या मस्तकावरून हात फिरवत संन्यासी राजाला म्हणाला—"बेटा, तू तर एक क्षत्रिय आहेस. तुला असं दुर्बळ होऊन चालणार नाही. रणांगणावर तर तू हजारोंनी शत्रूच्या माणसांना मारून टाकलं असशील. त्यांच्या बद्दल तुला कधी दुःख वाटलं? नाही वाटलं ना? मग एका डाकूने लोभीपणामुळे कुणाला मारून टाकलं असेल, तर त्याबद्दल तू का स्वतःला नैतिकरूपानं दोषी ठरवत आहेस, हे मला कळत नाहीय. ठीक आहे; यानन्तर तर तू त्या चोराला मृत्युदण्ड दिलास ना? मग संपली की तुझी जबाब-दारी! आता अकारण दुःख का करत आहेस?"

यावर राजा उत्तरला—"असं का घडलं, हे मलाच कळत नाहीये स्वामीजी! मी एक शापग्रस्त प्राणी आहे. कित्ती प्रयत्न केला तरी माझं मन काही शान्त होत नाही."

चतुर्वेदी जरा वेळ गप्प राहिला. नंतर म्हणाला—"मी जर आपल्या तपःसामर्थ्याने श्रीदत्तला जिवन्त केलं तर मिळेल तुझ्या मनाला शान्ति? जरा विचार करून सांग बरं!"

हे ऐकताच क्षणभर चन्द्रसेनचा चेहरा चमकून उठला. पण पुन्हा काही विचाराने ते तेज नाहीसे झाले. दोन्ही हात उचलून

संन्याशाला नमस्कार करत राजा म्हणाला—"महात्मन्! मग आपण त्या चोरालाही जिवन्त केलंत, तर मी आपला फार आभारी होईन बघा."

"दोन दोन माणसांना एकाच वेळी जिवन्त करण्याइतकी शक्ति नाही माझ्यात बेटा! आपलं सारं तपोबल खर्चून मी फक्त एकाच माणसाला उठवू शकेन." चतुर्वेदी म्हणाला.

"असं असेल तर मी उगीच कशाला माझ्यावरच्या पापाचं ओझं आणखी वाढवून घेऊ? श्रीदत्तला आपण जिवन्त करू नये. तेच ठीक होईल." असे म्हणून राजाने एक दीर्घ निश्वास सोडला.

अशी गोष्ट सांगून वेताळाने विक्रम-राजाला विचारले–"राजा! चन्द्रसेन राजाचं वागणं विचित्रच नाही वाटत का? चतुर्वेदी स्वतः होऊन श्रीदत्तला जिवन्त करायला तयार असतानाही, त्याला नकार देऊन आपल्या मूर्खपणाचंच प्रदर्शन केलं की नाही राजाने? आपली मनःशान्ति परत मिळ-वायची ही सुवर्णसंधी राजाने का सोडली? अन् चोरालाही जिवन्त करण्यासाठी विनवणं, हे कितपत योग्य झालं? फक्त श्रीदत्तलाच जिवन्त केलं, तर आपलं पाप अधिकच वाढेल असं कसं मानलं त्यानं? का हा त्याचा बावळटपणाच आहे? या प्रश्नांची उत्तरं माहीत असूनही तू न दिलीस, तर तुझं मस्तक फुटून जाईल."

यावर राजा विक्रमने उत्तर दिले–"राजा चन्द्रसेनला मूर्ख किंवा बावळट मानणं, म्हणजे वस्तुस्थितीवर पडदा घातल्यासारखं होईल. चन्द्रसेनची बुद्धि चांगलीच तर्कशुद्ध आहे. श्रीदत्तला जर चतुर्वेदीने जिवन्त केलं, तर चोराला दिलेली शिक्षा अन्याय्यच ठरेल. या पापाबरोबरच चतुर्वेदीचं सारं तपोबल हरण करण्याचं पापही आपल्याच माथी बसेल, हे राजाने ओळखले. इतकी धर्मसूक्ष्मता असल्यामुळेच त्याने डाकूलाही जिवन्त करायची विनन्ती चतुर्वेदीला केली. आपलं तपोबल चोराला जिवन्त करण्याइतकं पुरेसं नसल्याचं चतुर्वेदीने सांगितले, तेव्हा चन्द्रसेनने दोन गोष्टींचा विचार केला. एक म्हणजे श्रीदत्त व डाकू यांच्यापैकी एकालाच जिवन्त करणं अन्याय्य होईल, अन् दुसरं म्हणजे या अन्यायात भर घालण्यासाठी चतुर्वेदीने जन्मभर तप करून जमवलेलं त्याचं तपोबल नष्ट करायचं पापही डोक्यावर घ्यायचं! म्हणूनच एकट्या श्रीदत्तला जिवन्त न करण्याबद्दल त्याने संन्याशाला सांगितलं."

अशा तऱ्हेने उत्तर दिल्याने राजाचे मौन भंग झाले आणि वेताळ त्या प्रेतासह अदृश्य होऊन नाहीसा झाला, अन् पुन्हा झाडाच्या फान्दीला लटकू लागला. (कल्पित)

मनाचे सौन्दर्य

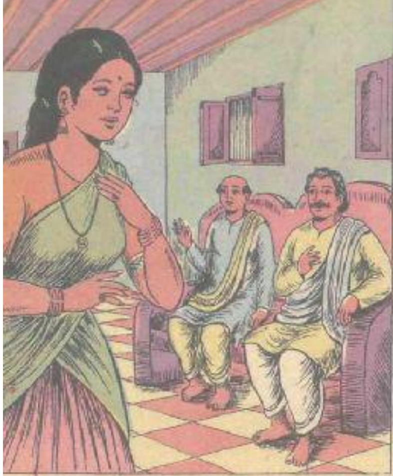
धर्मपुर गावात केशव व राजीव नावाचे दोन मित्र रहात असत. उदरनिर्वाहा-साठी ते दोघे निरनिराळ्या गावी जाऊन राहू लागले. परंतु त्यांची मैत्री मात्र अखंडच राहिली. दोघे नेहमी एकमेकांना भेटून आपली सुखदुःखे आणि इतर विशेष घटनाही एकमेकांना सांगत असत. आपा-पल्या व्यापारात दोघेही हळूहळू प्रगति करत राहिले.

व्यापार चांगला भरभराटीला येऊन दोघेही चांगले लखपती बनले. केशव व राजीव यांच्या मैत्रीचे नात्यात रूपान्तर होण्याचा योगही आला. केशवचा मुलगा विद्याधर अन् राजीवची मुलगी मन्दाकिनी दोघेही विवाहयोग्य वयाचे झाले. दोघाही मित्रांची इच्छा होती की लवकरच या दोघांचा विवाह करून टाकावा. एके दिवशी दोघांनीही आपापल्या मुलांना हा बेत सांगून टाकला. ते ऐकून मन्दाकिनीला मोठा आनन्द झाला, कारण विद्याधरची व तिची लहानपणापासून ओळखही होती व त्याच्याशी आपला विवाह व्हावा असे स्वप्नही ती फार दिवसांपासून पहात होती. परन्तु विद्याधरने मात्र या विवाहाला आपला नकार दर्शवला. त्याने कारण असे सांगितले की मंदाकिनी काही तितकीशी सुन्दर नाही.

केशवने आपल्या मुलाला खूप समजावले, पण तो मुळीच माघार घ्याला तयार नव्हता. 'सुन्दर मुलगी शोधण्यासाठी मी प्रवासाला निघणार आहे,' असेही त्याने जाहीर केले.

केशवला त्याचा हा बेत मुळीच आवडला नाही. "असं शोधून मुलगी पसंत करायला तू कोण मोठा राजपुत्र लागून गेला आहेस?". त्याने विचारले.

भारती शहा

"राजपुत्र असेन किंवा नसेन, पण आपल्या पसंतीची मुलगी शोधायचा मला पूर्ण हक्क आहे." असे म्हणून विद्याधर लगेच प्रवासाला निघाला.

जे काही घडले, त्यामुळे केशवबरोबरच राजीवलाही फार दुःख झाले. पण मन्दाकिनी मात्र जराही विचलित झाली नाही. ती म्हणाली–"इतर अनेक लोकांप्रमाणेच विद्याधरलाही स्वप्नांच्या जगात वावरायची सवय आहे. पण तो खूप चांगला आहे, तेव्हां त्याचं मन बदलवून त्याच्याच हातून मी आपल्या गळ्यात मंगळसूत्र बांधून घेईन. बस्, हे नक्की ठरलं. आता यासाठी योग्य पावलं टाकायला तुम्ही मला परवानगी द्या. असे आपल्या पित्याला म्हणून तिने पुरुषवेष धारण केला आणि ती विद्याधरच्या मागावर निघाली. अखेर एका गावात तिला तो सापडला.

पुरुषवेषातल्या मन्दाकिनीला विद्याधरने ओळखले नाही, त्यामुळे त्याने आपण कशासाठी प्रवास करत आहोत, ते तिला सांगितले. "मला सुन्दर तरुणी शोधण्यासाठी कितीही वर्षं फिरावं लागलं तरी चालेल. पण मी विश्वातली अत्यन्त सुन्दर अशी मुलगी पाहूनच लग्न करीन. अशीतशी सामान्य मुलगी मी कदापि पसन्त करणार नाही. अच्छा, ही झाली माझी गोष्ट. पण तुझी काय वार्ता आहे दोस्त?"

मन्दाकिनी सांगू लागली. "माझं संगीतावर प्रगाढ प्रेम आहे. मुलीच्या बाहेरील सौन्दर्याशी मला काही कर्तव्य नाही. काही वर्षांपूर्वी जराही सुन्दर नसलेल्या अशा एका मुलीच्या प्रेमात पडलो होतो मी! तिचा स्वर कोकिळेसारखा होता, फारच सुस्वर गायची ती. पण एका अपघाताने तिचा आवाजच पार बन्द करून टाकला. पूर्ण मुकी झाली ती बिचारी. त्यामुळे मला विरक्ति आली आहे जीवनाची. अन् आता असा भटकत फिरतोय मी."

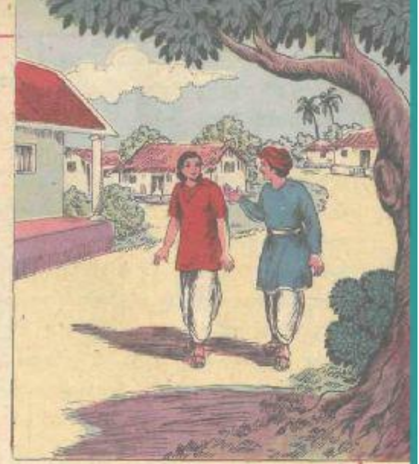
"अरेरे! जीवनाचे रंग तरी किती विचित्र प्रकारचे असतात! मला मूर्ख समजू नकोस. पण मी आपली होणारी बायको एखाद्या रंभा, ऊर्वशी सारखी दिसावी अशी इच्छा धरून आहे." विद्याधर म्हणाला.

"अच्छा? मग हे मला अगोदरच का सांगितलं नाहीस?" मग जरा दोन-तीन मिनिटं विचार करून मन्दाकिनी म्हणाली–"हां ऽ! आता आठवलं! एका वर्षापूर्वी मी माझ्या वडिलांबरोबर तीर्थयात्रेला गेलो होतो. आणि परत येताना इथल्याच एका विश्रामगृहात उतरलो होतो. ते विश्रामगृह चालवणारी बाई फार गरीब होती. तिची मुलगी मात्र अद्भुत सौन्दर्यवती होती. तिच्या सौंदर्याविषयी सर्व देशांत खूप चर्चा झालेली होती. तुझी इच्छा असेल, तर आपण तेथे जाऊ या त्या मुलीला पाहून घे तू."

"हो ऽ! जाऊ या की!" मोठ्या आनन्दाने विद्याधर म्हणाला.

नन्तर दोघेही शहरात पोचले. आणि त्या विश्रामगृहात गेले. भोजनही मिळे तेथे. गरीब बाईने त्या दोघांना हातपाय धुवायला पाणी दिले, अन् त्यांच्यासाठी जेवण वाढले.

जेवताना मन्दाकिनीने त्या गरीब स्त्रीला गप्पात गुंतवले. "एक वर्षापूर्वी मी इथे आलो होतो, तेव्हां तुझ्या त्या देवकन्येसारख्या मुलीला पाहिलं होतं मी. आता ती दिसत नाही कुठं? कुठे गेली ती?"

ती खानावळवाली दुःखी व उदास चेहऱ्याने सांगू लागली–"दोन वर्षांपूर्वी ऐवजी तुम्ही जर तिला एक वर्षापूर्वी पाहिलं, असं म्हणत असाल तर तुम्ही तिला नव्हे, तर तिचं चित्र पाहिलं असाल. देवकन्येसारखी सुन्दर!...अरेरे!" आणि तिने तिचे चित्र आणून त्यांना दाखवले.

त्या चित्रातील मुलीच्या सौन्दर्यावर विद्याधर अगदी फिदा झाला. त्याने विचारले–"तुमची ही मुलगी कुठे आहे? इथंच असेल तर एकदा बोलवा ना तिला."

खानावळवाली जरा संकोचतच आपल्या मुलीला घेऊ तेथे आली. मुलीला पाहून विद्याधर अत्यन्त आश्चर्यात पडला. त्या

मुलीच्या चेहऱ्यावर कसलेसे काळे काळे डाग पडले होते, अन् एका डोळ्याचे पार जाळे झालेले होते!

खानावळवाली आपले डोळे पुसत म्हणाली–"हे सारं हिचं दुर्भाग्यच आहे. तिचं लग्न करून द्यायचं मनात होतं माझ्या. पण त्याच वेळी या भयंकर रोगाने हल्ला केला तिच्यावर! माणसाचं काहीही शाश्वत नसतं. विशेषत: सौन्दर्य व तारुण्य!"

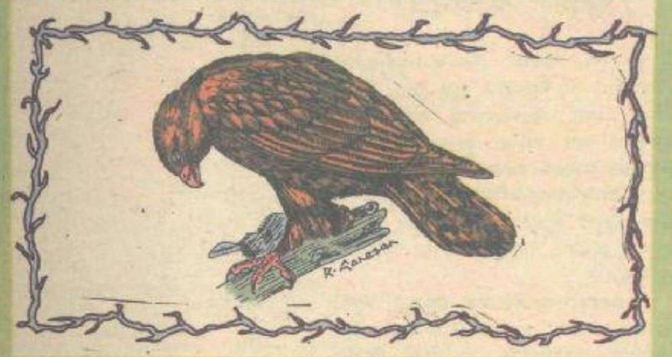
हे बोलणे ऐकून आपल्या पाठीवर कोणी चाबुक ओढल्यासारखे वाटले विद्याधरला. तो दुग्ध्यात पडला. 'देवकन्येसारख्या मुलीशी लग्न केलं, तरी तिचं सौन्दर्य आयुष्यभर कायम राहील याची काय खात्री? या खाणावळवालीची मुलगीच या गोष्टीचं उत्तम उदाहरण आहे. मन्दाकिनी दिसायला मोठी सुन्दर नसेलली. पण ती चारचौघीसारखी तर नक्कीच आहे. अन् विशेष म्हणजे तिचं मन फारच सुन्दर आहे. घरात चांगलं लोणी असताना तुपासाठी दुकानात चौकशी करण्यासारखंच नव्हे का? सुन्दर सुगन्ध असणाऱ्या एकाद्या फुलासारखी आहे मन्दाकिनी, अन् आपण सुगन्ध नसलेल्या फुलासाठी हिंडत राहिलं तर ते अयोग्य नव्हे का?"

विद्याधर पोटभर जेवूही शकला नाही नंतर! अर्धवट जेवण सोडून तो उठला अन् त्याने खाणावळवालीचे बिल चुकते केले. पुरुषवेषातल्या मन्दाकिनीला तो म्हणाला–"आपण दोघं कसे मित्र बनलो कळलंच नाही मला. काही दिवसच तर मिळून फिरलो आपण! मी आता आपल्या गावी परत जाऊन अशा एका मुलीशी लग्न करायचं ठरवलंय की जिचं मन फारच सुन्दर आहे. आता तू आपल्या मधुर स्वराचा शोध स्वत:च करत बस, निघतो मी." अन् तो चालूही लागला.

विद्याधर ज्या दिवशी आपल्या गावी पोचला, त्याच दिवशी मन्दाकिनीही आपल्या घरी पोचली अन् सारी घटना तिनें आपल्या आईबापांना सांगितली. ती ऐकून ते दोघे फारच खूष झाले.

चांदोबा पुरवणी–४१

भारतातील पक्षी न जनावरे :

गरुड पक्षी

मोठ्या आकाराच्या पक्ष्यांत गरुडाचे स्थान महत्त्वाचे आहे. सहा फूट लांबीचे पंख असणारा आणि गव्हाळ रंगाचा हा पक्षी मांसाहारी आहे. याची नखे खूपच तीक्ष्ण व भक्कम असतात. त्याची नजरही तीक्ष्ण असते. सर्वसाधारण पक्षी उडू शकणार नाही इतक्या उंचीवर उडत रहाणारा हा पक्षी, जमिनीवर एकादी शिकार दिसली, तर झपकन येऊन त्यांवर अचूक झडप घालून उचलून नेऊन खाण्यात मोठा कुशल असतो. उंच पहाडांच्या शिखरांवर आणि पहाडांवरील मोठमोठ्या खडकात घरटी बनवणाऱ्या या गरुड पक्ष्याला 'पक्ष्यांचा राजा' असे म्हटले जाते.

गरुड पक्ष्याला आपल्या पुराणात विशेष स्थान प्राप्त झालेले आहे. त्याला श्री महाविष्णूंचे वाहन मानले जाते. या विनतापुत्र गरुडाच्या नावे असले एक पुराण 'गरुडपुराण' खूप प्रसिद्ध आहे.

आपल्या मातेला गुलामीतून मुक्त करण्यासाठी हा गरुडश्रेष्ठ इन्द्राकडे अमृत मागायला गेला, पण इंद्राने त्याची मागणी धुडकावली. तेव्हां त्याने इन्द्राला युद्धात हरवून, अमृतकलश आणून आईला दास्यातून सोडवले. गरुडाचे धैर्य व पराक्रम याबद्दल चकित होऊन इन्द्रादि देवांनी जेव्हां महाविष्णूची प्रार्थना केली, तेव्हां विष्णूने गरुडाचा आपले 'वाहन' म्हणून स्वीकार केला.

पुराण-प्रसिद्ध गरुडांत जटायु, संपाती, सुपर्णा व अरुणा प्रसिद्ध आहेत.

बातम्यातील बालक :

दोन वर्षांची छोटी अभिनेत्री

नुकतेच एका मल्याळी फिल्मचे–'किलुकंनूपेट्टी (खुळखुळा)' चे फिल्मांकन चालू होते. निर्देशकाने 'अॅक्शन' म्हटल्याबरोबर समोर उभ्या असलेल्या पाच वर्षाच्या मुलीच्या डोळ्यातून अश्रु वाहू लागले. अगदी ग्लिसरिन शिवाय! मोठमोठ्या नामांकित अभिनेत्रींनाही ग्लिसरिनची मदत घ्यावी लागते. त्या लहानशा मुलीचा अद्‌भुत अभिनय पहाणारे सारे जन आश्चर्याने स्तंभित झाले.

ही छबकडी म्हणजेच बेबी श्यामली. हिला आपल्या 'अंजली' या सिनेमासाठी गेल्या वर्षीचे 'सर्वश्रेष्ठ बालअभिनेत्री' हे अवॉर्ड मिळाले होते. या बालनटीला आजकाल एकेका फिल्मच्या अभिनयासाठी एक एक लाख रुपये वेतन दिले जाते. सध्या तरी आपल्या देशातली आयकर द्यावा लागणारी सर्वात लहान मुलगी बेबी श्यामलीच होय. सध्या मल्याळी, तेलगू व तमिळ या भाषांमध्ये मिळून जवळजवळ वीस फिल्ममध्ये ही मुलगी काम करीत आहे.

पाचच वर्षांची ही मुलगी एकाच वेळी इतक्या फिल्ममध्ये कशी काय कामं करू शकते? तिचे वडील ए. एस्. बाबू हे फिल्म निर्देशकाकडून श्यामलीच्या 'रोल' बद्दलची संपूर्ण माहिती व संवाद घेऊन ठेवतात, नंतर घरीच या 'रोल' चा अभिनय कसा करावा, संवाद कसे बोलावे याचे प्रशिक्षण देतात. यामुळेच, दुसऱ्या दिवशी कॅमेऱ्यासमोर येताच ही छोकरी कुठलीही अडचण न येता, सहजपणे अभिनय करू शकते.

फिल्मांकनाच्या वेळीही तिचे वडील तिच्याबरोबर असतात, आणि तिच्या गरजा भागवत रहातात. कधी रुसून तिने हट्ट केला तर तिला टॉफी वन् मिठाई देऊन खुलवतात.

महिनाभरात वीस-वीस दिवस शूटिंगमधे अडकून असलेली बेबी श्यामली बाकीचे दहा दिवसच शाळेत जाते. कधी कधी घरात रडारड करून ती सांगत असते, की 'आपल्याला रोजच्या रोज शाळेत जायचं आहे.' घरी आपला भाऊ रिचर्ड व मोठी बहीण शालिनी (ही सुद्धा आपल्या वयाच्या दहाव्या वर्षापर्यंत अभिनय करत असे) यांच्याशी खेळायला तिला आवडते. दोन वर्षांची असतानाच बेबी श्यामलीने फिल्ममधे काम करायला सुरुवात केली होती. वडलांच्या मनाप्रमाणे घडू शकले, तर ही बाल अभिनेत्री आणखी पाच वर्षे तरी फिल्ममध्ये कामे करत राहू शकेल.

तुम्हाला माहीत आहे?

१. 'स्वर्गाचे मंदिर' कुठे आहे?
२. जगातील अतिप्राचीन प्राणिसंग्रहालय कुठे आहे?
३. सन् १४५२ मधे जन्मलेला इटलीचा एक रहिवासी चित्रकार, संगीतज्ञ, गणितज्ञ व संशोधक म्हणूनही प्रसिद्ध होता. तो कोण?
४. पहिले शब्द-कोडे केव्हां प्रकाशित झाले होते?
५. असे समजते की भूतपूर्व अमेरिकन अध्यक्ष अब्राहम लिंकन याने एका मुलीकडून आलेले पत्र वाचल्यावरच आपली दाढी वाढवायला सुरुवात केली होती. ही मुलगी कोण?
६. यापुढील ऑलिंपिक क्रीडास्पर्धा जुलै महिन्यात स्पेनमधे होणार आहेत. आधी पहिल्या ऑलिंपियाड कुठे घेण्यात आल्या होत्या? आधुनिक प्रकारच्या ऑलिंपिक स्पर्धा प्रथम कोठे खेळल्या गेल्या?
७. 'कराटे' चा अर्थ काय?
८. ग्रीक यात्रेकरू मेगॅस्थिनिस याने कोणत्या राजाच्या दरबारचे वर्णन करून ठेवलेले आहे?
९. गांधीजींनी कोणाला आपले 'राजकीय गुरु' मानले होते?
१०. ज्यूलियस सीझरच्या नावाने 'जुलै' महिन्याचे नाव पडले. त्याच्या पुतण्याच्या नावाने कोणत्या महिन्याचे नाव पडले?
११. अकबराचा वित्तमन्त्री कोण होता?
१२. 'रघुवंश' ची रचना कोणी केली?
१३. उंदराला गणपतीचे वाहन समजतात. उंदरांना जिथे मोठ्या भक्तिभावाने खायला घातले जाते, असे एक मन्दिर आपल्या देशात आहे. हे मन्दिर कुठे आहे?
१४. नेपोलियनला निर्वासित करून प्रथम कोणत्या बेटावर पाठवले गेले?
१५. गरुड व साप यांची चित्रे असणारा झेंडा कोणत्या देशाचा?

उत्तरावली

१. बीजिंग, चीन.
२. ऑस्ट्रियातील व्हिएन्ना येथील स्कॉनब्रुन. (१९५२ मधे स्थापना.)
३. लिओनार्दो द व्हिन्सी
४. २१ डिसें. १९१३ च्या 'न्यूयॉर्क वर्ल्ड' मधे. आर्थर विनने हे बनवले होते.
५. ग्रेस डबेल.
६. इ. स पू. ७७६ मधे ग्रीसमधे ऑलिंपिया येथे. आधुनिक ऑलिंपिक स्पर्धा १८९६ मधे ग्रीसमधेच अथेन्स येथे सुरू झाल्या.
७. नुसत्या रिकाम्या हातांनी.
८. चन्द्रगुप्त मौर्य.
९. श्री गोपालकृष्ण गोखले.
१०. आगस्ट—ऑगस्टस सीझर.
११. तोडरमल.
१२. कालिदास.
१३. कर्णिमाता.
१४. एल्बा.
१५. मेक्सिको.

दोन मैल लांबीचे पत्र

आपल्या बंधुबांधवांना लांबलचक पत्रे लिहिण्याची काही लोकांना सवय असते. परंतु, याबाबतीत नेपाळमधील वीस वर्षांच्या राजेन्द्रचन्द ठाकुरीला कोणी हरवू शकणार नाही. त्याने भारतातील आपल्या एका मित्राला खूपच लांब पत्र लिहिले, दचकू नका! पण हे पत्र १०,३१५ पानी आहे! वजन आहे ४२ किलो! नेपाळी युवकाने लिहिलेल्या या पत्राची पानं एकापुढे एक चिकटवत गेले, तर त्याची लांबी दोन मैल इतकी होईल! त्याचा भारतीय मित्र ते पत्र वाचत राहिला आणि फेब्रुवारी महिना सुरू झाला, तरी त्याचे पत्रवाचन संपू शकले नव्हते.

चांदोबाच्या बातम्या

जगण्यासाठी संघर्ष

ऑस्ट्रेलियाच्या वायव्येस असणाऱ्या एका एकाकी प्रांतात नदीकिनारी काही गुराख्यांनी अचानक १६ जानेवारीला पस्तीस चिनी माणसे पाहिली, तेव्हां ते मोठ्या आश्चर्यात पडले. हे प्रवासी एका नावेतून येत असताना ती नाव उलटली व मोठ्या संघर्षाने ते कसेतरी किनाऱ्यावर पोचले. तेथपासून त्यांचा जीवनसंघर्ष सुरूच राहिला. मनुष्यवस्तीविरहित जंगलांतून चालत २०० कि.मी. अंतर पार करून शेवटी ते या गुराख्यांच्या शिबिरापर्यंत येऊन पोचण्यात सफल झाले होते. प्रथम आपल्या या प्रवासात त्यांनी एक मगर मारून खाल्ली आणि थोडे मांस शिजवून त्यांनी प्रवासात बरोबर घेतले. फक्त पक्षी सोडून त्यांनी या संघर्षात साप, मासे व एक घोरपड ही मारून खाल्ली! अशा प्रकारे मोठ्या कष्टाने ते जिवन्तपणी तेथे पोचू शकले.

ऐकण्याचा फायदा

विक्रमसेन राजाचा चतुर नावाचा महामन्त्री होता. राज्यकारभारात मन्त्र्याचा सल्ला घ्यायची राजाची पद्धत होती. चतुरने विचार-विनिमय करण्यासाठी दहा मन्त्री नेमले होते. राजाला कोणताही सल्ला देण्यापूर्वी चतुर या दहा मन्त्र्यांशी सल्ला-मसलत करत असे.

या दहा मन्त्र्यात शचीन्द्र नावाचा एक हट्टी असा मन्त्री होता. बाकी सारेजण 'हां' म्हणतील, अशा वेळी तो नेमका 'नाही' म्हणे. पण विचार-विमर्शासाठी अशी एकादी व्यक्ति जवळ असणे आवश्यकच आहे, असे समजून महामन्त्री चतुर शचीन्द्रच्या चुका पोटात घालत असे. परन्तु बाकी सर्व मन्त्र्यांना त्याची ही वागणूक असह्य वाटे. पण याहीपेक्षा जास्त असंतोष शचीन्द्र स्वतःच प्रकट करी. तो म्हणे–"तुम्ही सर्वजण एक आहात, म्हणून माझं ऐकणारा कोणी उरला नाही. परिणामतः आपल्या देशाचं भविष्य दिवसेंदिवस बिघडत चाललंय."

शचीन्द्रला दुसऱ्यांच्या चुगल्या करायलाही फार आवडे. तो नेहमी राजाला भेटून 'आपलं कोणीच काही ऐकत नाही.' अशी तक्रार करी.

परंतु राजा त्याला म्हणे–"अरे! आपल्या महामन्त्र्याच्या निर्णयावर माझा पूर्ण विश्वास आहे. तो नेहमी बहुसंख्य पक्षाच्या विचाराचा आदर करतो. तुझे विचार बहुसंख्यांकांच्या विचारांशी मिळते जुळते नसतात; याचाच अर्थ की त्यात काही अभाव असेल. तेव्हां नीट साकल्याने विचार करून तू आपलं मत सुधार."

नंतर एकदा राजा विक्रमसेनने सर्व मन्त्र्यांना बोलवून शचीन्द्रच्या तक्रारीबद्दल त्यांना सांगितले, व म्हटले–"तुमच्यातील

प्रत्येकाच्या मनात असे विचार येऊ शकतील. पण बहुसंख्य पक्षाच्या विचाराला प्राधान्य दिलं तरच तुमच्या विचारालाही प्राधान्य मिळाल्यासारखं होईल हे लक्षात घ्या."

राजा निघून गेल्यावर सर्वंच मन्त्री शचीन्द्रची अवहेलना करत म्हणाले– "सर्वांशी जुळेल असा विचार करायला शिका म्हणजे तुमच्या विचारांचा गौरव होईल–हे खुद्द महाराजच म्हणत आहेत. लक्षात ठेव."

हे ऐकून शचीन्द्र रागावून म्हणाला– "पहाताच आहात. एक दिवस असा येईल की, माझं मत तुमच्या मताशी जुळत नसलं, तरी महाराज माझंच मत मानतील. मी तसं करून दाखवीन."

यानन्तर काही दिवसांनी राजा विक्रमसेन शिकारीला जाऊन आला. शचीन्द्र सर्वं मन्त्र्यांना बोलवून घेऊन म्हणाला–"आपले महाराज शिकारीतील अद्भुत् कौशल्य व साहस दाखवून परत आले आहेत. तेव्हां, यासाठी आपण सर्वांनी मुद्दाम जाऊन त्यांचं अभिनन्दन करणं उचित होईल."

हा प्रस्ताव अन्य मन्त्र्यांना आवडला नाही. ते म्हणाले–"आपल्या महाराजां-बाबत तर ही अगदी क्षुल्लक बाब आहे. कोणी एकादं महान काव्य रचलं, युद्धात अपूर्व विजय मिळवला, राक्षस-संहार केला किंवा एकाद्या महान् कार्यासाठी प्रस्थान ठेवलं, तरच अभिनन्दन करावे. इतक्या क्षुल्लक गोष्टीसाठी अभिनन्दन करायची जरूर नाही."

परन्तु चतुर म्हणाला–"शचीन्द्रचं म्हणणं बरोबर आहे. आपण योग्य तऱ्हेने अभिनन्दन करू राजाचं." अन् असा निर्णय घेऊन त्याची सारी जबाबदारीही शचीन्द्र-वरच सोपवली.

हे ऐकून शचीन्द्रने अन्य मन्त्र्यांकडे एक तुच्छतापूर्ण दृष्टिक्षेप टाकला व गर्वाने तो तेथून निघून गेला.

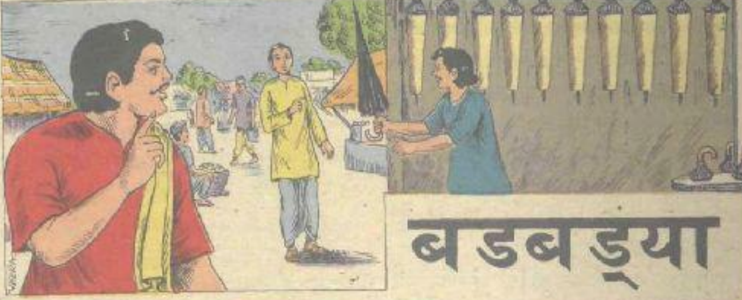
यावर सर्व मन्त्री अपमानित झाल्यासारखे दिसले. तेव्हां चतुर त्यांना म्हणाला–"असं अभिनन्दन करणं, मुळात मलाही आवडलेलं नाही. पण शचीन्द्रला तक्रारी करायची वाईट खोड आहे. कारण काही का असेना, पण शचीन्द्रला अभिनंदन करायचं असताना, आपण नकार दिला हे कळलं तर कदाचित् महाराजही नाराज होतील. कोणताही राजा नाराज होईल अशा वेळी. यानंतर शचीन्द्रच्या असल्या हलक्या तक्रारींनाही महाराज महत्त्व देऊ लागतील. आपल्या राज्याला ते हानिकारक होईल. तुमच्यापैकी कोणी हे सुचवलं असतं, तर मी त्याचं खंडनच केलं असतं. शचीन्द्रच हे बोलला म्हणून मानावं लागलं. एकाद्या गोष्टीची उपयुक्तता काय आहे, यापेक्षा ती न करण्यानं काय होईल याचाही असा कधी-कधी विचार करावा लागतो. हे तुम्ही समजून घ्या."

तरीही अन्य मन्त्र्यांना हा खुलासा आवडला नाही. ते म्हणू लागले–"मग काय चुगल्या करणाऱ्याच्या भीतीने आपण अनुचित गोष्टीही करत रहायच्या? असा चुगलखोर तुम्ही आपल्या मन्त्रीमंडळात राहूच का दिला? त्याला काढून टाकू शकता न?"

चतुर एक-दोन मिनिटे गप्प राहिला. नंतर म्हणाला–"या जगात रिकामे वाद-विवाद करणारी कित्येक माणसं असतात. पण कधीकधी असलं काही ऐकणारांचा फायदाच होतो. शचीन्द्रचीच गोष्ट घ्या. तो बुद्धिमान आहे. आपलं चालावं म्हणून मोठ्या डोकेबाजपणे त्याने हा प्रस्ताव मांडला. त्याला माहीत आहे की मी तो नाकारू शकणार नाही. तेव्हां त्याच्यातल्या या हुशारीचा आपणही हुशारीनेच उपयोग करून घ्यायला हवा. अशा तऱ्हेचे कुतर्क करणारा एक तरी माणूस मंत्री-मंडळात असावा. त्याच्या बुद्धिमानीमुळे आपला लाभ होतो अन् त्याच्या मूर्खपणाच्या मतांना आपण संख्याबळाने हरवूही शकतो."

हे ऐकून सर्व मन्त्री खुष झाले. त्यांची मने हलकी झाली. अन् त्या सर्वांनी चतुरच्या बुद्धिमानीची प्रशंसा केली

बडबड्या

एके दिवशी सूरसिह नावाचा माणूस शेजारच्या गावच्या बाजारात गेला, तेव्हां तिथे त्याला छत्र्यांचे एक नवेच दुकान दिसले. त्याने दुकान कोणाचे असावे म्हणून न्याहाळून पाहिले, तर त्याला दुकानात वीरसिह बसलेला दिसला. हा वीरसिह सूरसिहच्या गावचाच होता.

'कोणाला काही न सांगताच वीरसिहने छत्र्यांचा व्यापार कधी सुरू केला?' असा विचार करीतच सूरसिह दुरूनच त्याला पहात राहिला.

इतक्यात दुकानाजवळ एक काटकुळासा माणूस आला. त्याला एक छतरी काढून दाखवत वीरसिह म्हणाला–"हे पहा, तू तर दिसायला अगदीच काटकुळा आहेस, तेव्हा तुला वजनाला हलकी असणारी छत्री बरी पडेल. ही बघ, ही अगदी हलकी आहे छत्री. ही घेऊन तू पाच-सहा कोसही अगदी सहजपणे उड्या मारत जाऊ शकशील. आपल्या हाती छत्री आहे–असं वाटणार सुद्धा नाही तुला!"

त्या माणसाने छत्री उघडून पाहिली व किंमत चुकवून तो ती घेऊन निघून गेला.

थोड्याच वेळात एक चांगलासा तगडा माणूस छत्री खरीदायला देथे आला. वीरसिहने त्यालाही एक छत्री दाखवत म्हटले–"तू बरा दगडा वाटतोस, तेव्हां उगीच हलकी, नाजुक छत्री काही तुझ्या कामाची नाही, लवकर मोडून जाईल ती. तुला ही मजबूत छत्री छान टिकेल. हीच घे."

तो माणूस छत्री उघडून पाहू लागला, तेव्हां वीरसिह बोलत राहिला–"इतर वस्तूंचं काही असो. पण माणसाला छत्री मात्र त्याच्या शरीराला अनुरूप असावी. ही छत्री कशी भक्कम आहे, जोराचा पाऊस आला तरी मोडायची नाही ती!"

शिल्पा सोहोनी

यावर तो तगडा माणूस खूश झाला, अन् छत्री घेऊन तोही निघून गेला.

नंतर सूरसिह दुकानाकडे गेला. त्याला पाहून मोठ्या प्रसन्नतेने वीरसिहने खुर्ची पुढे करत त्याची खुशाली विचारली–"कसं काय वीरसिह? सगळं ठीक तर आहे नं?"

खुर्चीवर बसताच हसत सूरसिह म्हणाला-"हां, सगळं ठीक आहे. तू त्या बारीकशा अन् दुसऱ्या तगड्या गिऱ्हाइकाला ज्या कौशल्याने छत्र्या विकल्यास–ते सर्व मी दुरून पाहून घेतलं बरं का! मी तर बारीकही नाही, अन् लठ्ठही नाही. बोल, मला कसली छत्री देशील तू?"

वीरसिह उत्तरला–"अरे, तुला छत्री विकण फारच सोपं! पावसाळा जवळ आलाय, छत्री तर हवीच. नाहीतरं उगीच भिजून आजाराला आमंत्रण होईल. अन् सगळीच कामं चौपट होऊन बसतील की मग! तेव्हां तू नक्कीच घेशील एकादी छत्री." असे म्हणत एक छत्री उचलून पुढे करत तो सूरसिहला म्हणाला–"तुला ही ठीक होईल."

त्या छत्रीकडे नीट निरखून पहात सूरसिह म्हणाला–"ही काही खास चांगली नाही दिसत!"

वीरसिह म्हणाला–"नाही, नाही! असं नको म्हणूस. ही हातात घेऊन तू चालू लागलास, की तू आपल्या गावातला कोणी बडा माणूस असल्यासारखा दिसायला लागशील बघ. छत्री उघडलीस की तुझ्या

चेहऱ्यावर अगदी जमीनदारासारखा थाट दिसेल. अन् तसाच जर घोड्यावरून जाऊ लागलास नं, म्हणजे तर साक्षात एकादा महाराजाच दिसशील! पण तुला यातलं काय कळणार अगोदर!"

छत्री उघडून धरत सूरसिंह म्हणाला–"माझा तर तुझ्या म्हणण्यावर काही विश्वास नाही बसत बुवा!" दोन पावले मागे जाऊन डोके हलवत वीरसिंह म्हणाला–"अरे, मी जे सांगितलं ना, त्यात एक शब्दही खोटा नाही बघ. ही छत्री घेतलेले तुम्ही, असे उभे आहात की तुमचं रूपच बदलून गेलंय पहा!"

या बोलण्यावर चकित होत सूरसिंहने विचारले–"अरे, आजपर्यंत तर मला 'अरे-अरे' म्हणणारा तू एकदम 'तुम्ही' म्हणून का बोलतो आहेस? हा आदर कुठून आला रे?"

"या छत्रीखाली उभे आहात नं, मग मी तुम्हाला 'तू' म्हणूच शकत नाही. इतकं धारिष्ट नाही बाबा आपल्यात!" वीरसिंह म्हणाला.

त्याच्या हुशारीवर खूप होत सूरसिंह म्हणाला–"ठीक आहे, घेतो मी ही छत्री." अन् तिची किंमत देत तो हळूच फुसफुसत बोलला–"वीरभाई! आता केवळ आपल्या-तुपल्यातच हं! मी कुणाला काही सांगणार नाही, पण उंच. बुटका, बारिक-लठ्ठ वगैरेंसाठी खरोखरच निरनिराळ्या छत्र्या असतात तुझ्याकडे?"

यावर जोराने हसत वीरसिंह उत्तरला–"अरे नाही भाई सूर! माझ्या सगळ्या छत्र्या एकसारख्याच तर आहेत. पण गिऱ्हाइकाच्या रूपाप्रमाणे-स्वभावाप्रमाणे मी जरा अदलून- बदलून बोलत रहातो. काय करू, गिऱ्हाइकाला आवडतील अशा दोन-चार गोष्टी न बोलतो, तर माझ्या-कडून छत्र्या कोण घेईल?"

आत्ता कुठे सूरसिंहला कळून चुकले, की व्यापार करायचा असेल तर वीरसिंहला असा 'बडबड्या' असणेच आवश्यक आहे. आपली छत्री घेऊन हसत-हसत तो तेथून निघून गेला.

जितू-मितूची गोष्ट

जितूचा दैवावर मोठा भरंवसा, देवाची अगाढ भक्ति. रोज पूजा झाल्या-शिवाय तोंडात पाण्याचा थेंब घालायचा नाही. रात्री झोपण्यापूर्वी ही देवाची प्रार्थना झालीच पाहिजे.

एका रात्री स्वप्नात दर्शन देऊन देव त्याला म्हणाला–"जितू! मी तुझ्या भक्तीवर फार प्रसन्न आहे. बोल काय हवं तुला?"

जितू देवाला म्हणाला–"देवा! माझ्या घरासमोर रहाणारा मितू आहे ना, तो भारी नास्तिक आहे. त्याच्या मनात भक्ति निर्माण कर."

"चला ठीक आहे. त्याच्या मनात परिवर्तन करण्याकरता तूच उद्यापासून काही चमत्कार करू शकशील. मी तुला वाक्‌सिद्धि देत आहे. तूच मितूच्या मनात भक्ति जागव." देव म्हणाला.

सकाळी उठताच जितूला स्वप्न आठवले अन् तो फार खूष झाला. तो घराबाहेर आला. मितूला बोलावून तो त्याला म्हणाला–"अरे, देवाने दर्शन देऊन तुला देवभक्तीपर काही शिकवायला मला सांगितलंय. देवाची पूजाअर्चा तू न केलीस तर तुझ्या परसातलं नारळाचं झाड जळून खाक होईल."

"ठीक आहे, ते ही चालवून घेईन. पण देवाची पूजा मी नाहीच करणार!"

इतक्यात मितूची बायको परसातून पुढे येऊन ओरडली की–"आपलं नारळाचं झाड उभंच्या उभं जळून गेलंय!" ते ऐकून देवभक्त जितू जणू दोन मुठी मांस चढलं!

मितू तावडतोब गावच्या शेवटाला असलेल्या पिंपळाच्या झाडाजवळ गेला. तिथे पोचल्यावर तो ओरडून म्हणाला–"हे पिंपळावरच्या पिशाच्या! तू खूपदा

यशवंत पवार

मला मदत करू इच्छित होतास; पण मी कधीही काही मागितलं नाही. आता तुझी गरज आहे मला. ये बाहेर."

"पण मी फक्त अपकार करू शकतो, उपकार नाही, हे तुला माहीत आहे ना?" पिशाच्च्याने विचारले.

आपल्यावर काय संकट गुदरले, ते मितूने त्याला सांगितले. तेव्हां पिशाच्च म्हणाले–"ठीक आहे. आता तू जाऊन बघ. त्या जितूचं घर एका बाजूने खचून, मोडून, पडलं असेल."

पिशाच्चाने म्हटले तसेच झाले. आता जितूला राग आला व त्याने आपल्या वाक्‌शक्तीने मितूचे घरही पाडून टाकले. त्याचा सूड म्हणून जितू-मितूने एकमेकांच्या घरांचा पार सत्यानाश करून टाकला; इतकेच नव्हे, तर एकमेकांच्या शेतातली पिकेही जाळून टाकली.

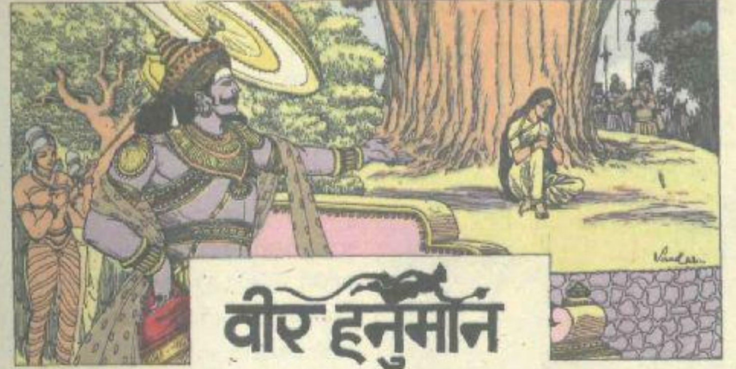
त्या संध्याकाळपर्यंत जितू-मितू दोघांचेही पार वाटोळे झाले होते, तेव्हां कुठे दोघांच्या ध्यानात आले की आपण रागारागाने जे काही केले, ते बरे नाही केले. शेवटी जितू मितूला म्हणाला–"माझ्यावर प्रहार करायला तू एका पिशाच्चाची मदत घेतलीस. थांब, मी हे सर्व गावकऱ्यांना सांगून तुला गावाबाहेर काढतो."

यावर मितू म्हणाला–"पण आपण दोघांनी ज्यांच्यावर विश्वास ठेवला, त्यांच्यात तरी काय फरक आहे? मला पिशाच्याबद्दल अगोदरच माहीत होतं, म्हणून मी त्याच्यापासून दूर राहिलो. पण देवाच्या नावाने तूच जेव्हां मला सतावायला लागलास तेव्हांच मी पिशाच्च्याचा आधार घेतला. बरोबर आहे न?"

"होय, बरोबर आहे तुझं म्हणणं! कुणाची हानि न करणारा तू, नास्तिक असलास म्हणून कुठे बिघडलं? पण तुला बदलायच्या फन्दात पडून मी मात्र संकट ओढवून घेतलं." जितू म्हणाला.

त्या रात्री देवाने, जितूचे जितके नुकसान झाले होते, ते भरून काढले. पिशाच्याला जरा फैलावर घेतल्यावर त्यानेही मितूचे नुकसान भरून दिले. आता जितूलाच नीट रहायचा इशारा देऊन देव अदृश्य झाला.

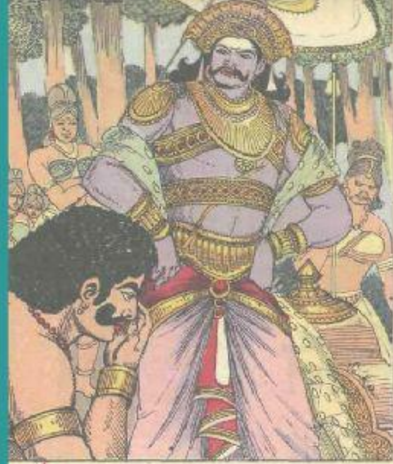
वीर हनुमान

रावण अशोक-वनातील सीतेकडे गेला। तेव्हा सीता असंख्य भयानक राक्षसिणींच्या घोळक्यात बसून रडत होती. तिचे रामाविषयीच चिंतन चालू होते. तिला रामाबाबत सतत काळजी लागून राहिली होती.

सीतेला पाहताच जणू काही एकादी सुवार्ता आणल्याचा आव आणून उल्हासाने रावण सीतेला सांगू लागला–"बस, सगळा खेळ संपला. तुझा राम युद्धात मेला, आता माझी पत्नी व्हायला तुला काही अडचण नाही. माझ्या सर्व बायकात मी तुला सर्वोच्च स्थान देईन. राम कसा मेला, ते ही तुला सांगतो, ऐक. वानर-सेना बरोबर घेऊन राम समुद्र पार करून आला. रात्री थकले-भागलेले सर्व जण जेव्हां गाढ झोपी गेलेले होते, तेव्हा आपली प्रचंड राक्षस-सेना घेऊन प्रहस्त गेला व सर्व वानर-सेनेचा फडशा पाडला. राम जेव्हा गाढ झोपलेला होता, तेव्हां प्रहस्तानेच जाऊन त्याचा शिरच्छेद केला. विभीषण पळून चालला होता, त्याला राक्षसांनी पकडले. लक्ष्मण व काही वानर पळून जाऊ लागले. सुग्रीव, हनुमान, जांबवान व अन्य वानर-वीरांची डोकी उडवली गेली, त्यांची धडे इतस्त: विखरून पडलेली दिसली. युद्ध-भूमीवर सर्वत्र वानरांच्या प्रेतांचा सडा पडलेला आहे."

नंतर सीतेला ऐकू जाईल अशा रीतीने त्याने जोरात एका राक्षसिणीला आज्ञा

२२. लंका नगरीवर आक्रमण

दिली–"त्या रामाचं शिर घेऊन येणाऱ्या विद्युतजिव्हाला इथे बोलवून आण. हिला दाखवू एकदा रामाचं शिर!"

रामाचे शिर व धनुष्य घेऊन विद्युत्‌जिव्ह आला व रावणाला नमस्कार करून बाजूला उभा राहिला. रावण त्याला म्हणाला–"रामाचं शिर या सीतेच्या समोर ठेव. आपल्या नवऱ्याचं काय झालं ते या दुर्भागी अबलेला चांगलं पाहून घेऊं दे. त्याशिवाय हिचं डोकं ताळयावर येणार नाही, हे मला चांगलं माहीत आहे."

विद्युत्‌जिव्हाने रामाचं डोकं सीतेसमोर ठेवलं, नि तो तेथून निघून गेला. त्याच्या हातातून धनुष्य घेत रावण सीतेला म्हणाला–

"झोपलेल्या रामाचं शिर कापून मग प्रहस्ताने हे त्याचं धनुष्य हस्तगत केले. आता तुझ्यासाठी फक्त मी आहे. माझ्याशिवाय कोणी ही तुझं नाही. आता रामाला संपूर्ण विसरून जा."

सीतेने रामाचे शिर ध्यानपूर्वक पाहिले. डोळे, डोक्यावरील केस व मस्तकावरील चूडामणी ओळखून, ती कैकयीला दोष देऊ लागली व जोर-जोराने रडू लागली. मग सीता बेशुद्ध झाली. जी जेव्हां शुद्धीवर आली, तेव्हां तिने रामाचे शिर आपल्या हाती घेतले व आपल्या पतीच्या मृत्यूस्तव बराच वेळ रडत राहिली. तिच्या मनात विचार आला–कौसल्येला लक्ष्मणाकडून रामाच्या मृत्यूची वार्ता जेव्हा समजेल तेव्हां दुःखावेगाने ती मरून जाईल. हे सर्व माझ्यामुळे होईल, हे रामाला माहीत नव्हतं. म्हणूनच त्याने माझ्याशी लग्न केलं.

मग सीता रडत रडत रावणाला म्हणाली–"मला घेऊन जाऊन रामाच्या शवावर ठेव. पति-पत्नीच्या मिलनाचं पुण्य मिळव. मी आपल्या नवऱ्याबरोबर सहगमन करीन."

आणि ती रडतच राहिली. इतक्यात एक राक्षस तेथे आला. रावणाला नमस्कार करून त्याने सांगितले की प्रहस्त आला आहे आणि त्याच्या बरोबर सर्व मंत्री पण

आलेले आहेत. ही वार्ता समजताच रावण त्यांच्या भेटीला निघाला. रावण अशोक-वनातून बाहेर पडताच रामाचं शिर व धनुष्य अदृश्य झाले.

एवढ्यात विभीषणाची पत्नी सरमा तेथे आली. ती स्वभावाने फार चांगली होती. तिचे सीतेवर फार प्रेम होते. सीतेचे शांतवन करीत ती म्हणाली–"रावणाची भीती सोडून मी आडून तुम्हा दोघांमधील बोलणी ऐकली. तुला माहीत आहे, अशा रीतीने रावण येथून एकाएकी का निघून गेला? तुझ्या लक्षात आलं, बाहेर युद्धाच्या तयारीचे वातावरण पसरून राहिले आहे? सैन्य एकत्रित केले जात आहे. हत्ती व घोड्यांना युद्धास जाण्यासाठी तयार केले जात आहे. याचा अर्थ असा की रावण रामाशी युद्ध करायला तयार होत आहे. राम नि लक्ष्मण सर्व राक्षसांचा वध करतील, आणि मग तुझे सर्व दुःख दूर होईल."

सरमेच्या तोंडून या सर्व गोष्टी ऐकून सीतेचे दुःख कमी झाले. मग सरमा तिला म्हणाली–"आकाश मार्गाने रामापर्यंत जाऊन त्याला तुझे कुशल कळवावे अशी माझी इच्छा आहे. तुझा या गोष्टीवर विश्वास आहे की मी आकाशात गरूडाहून अधिक वेगाने जाऊ शकते?"

सीता तिला म्हणाली–"तू आकाशातून उडत जाऊ शकतेस, आणि पाताळात जाणे ही तुला शक्य आहे! माझा या गोष्टीवर विश्वास आहे. जर खरंचच तू मला मदत करणार असशील तर हे जाणून घेऊन मला सांग की रावण आता काम करीत आहे. रावणाच्या बाबतीतच मला फार भय वाटते. रावणाचा काय बेत आहे ते तू जाणून मला सांग. मी तुझे मनापासून आभार मानीन."

सरमेने सीतेचे अश्रु पुसले नि तिचे सान्त्वन केले. आणि परत येऊन सीतेला सांगू लागली–"रावणाची आई व आविद्ध नांवांचे वृद्ध मंत्री यांनी रावणाला सल्ला

दिला की सीतेला परत पाठवून द्यावे. त्या दोघांनी रावणाला खूप समजाऊन सांगायचा प्रयत्न केला, पण रावणाने त्यांची एक गोष्ट मानली नाही. त्यांनी रावणाला सांगितले की सीतेला परत न पाठविण्यात फार मोठा धोका आहे. परंतु रावणाने त्याकडे मुळिच लक्ष दिले नाही. युद्धात मरेपर्यंत राम तुला सोडणार नाही. सर्व मंत्र्यांनी ही याच गोष्टीचे समर्थन केले."

सरमा हे सर्व सांगत होती, इतक्यात वानर-सैन्याचा सिंहनाद ऐकू येऊ लागला, जणू सर्व पृथ्वी थरथरून उठली! रामाने लंका-नगरीवर हल्ला चढवला.

वानर-सैन्याचा हा प्रचंड युद्ध-ध्वनि ऐकून रावण आपल्या मंत्र्यांना म्हणाला– "हनुमानाच्या समुद्र पार करून येण्याचे व रामाच्या सैन्याच्या विशालतेचे अतिरंजित वर्णन तुम्ही करीत होता, ते मी ऐकलेले आहे. आता रामाच्या पराक्रमाबाबत विचार करून तुम्ही एकमेकांकडे ज्या भयकातर दृष्टीने पहात आहात, ते ही मी पहात आहे."

रावणाने हे शब्द ऐकून माल्यवंत नावाच्या राक्षसाने सुचवले–"महाराज, रामाची विशाल सेना व तिची शक्ति पाहता आता आपण तहाच्या वाटाघाटी करणंच योग्य होईल असे वाटते. राम नि आपण यांच्या शत्रुतेचे मूळ कारण आहे सीता! तिला रामाकडे पाठवून दिलं की आपली शत्रुता संपलीच!"

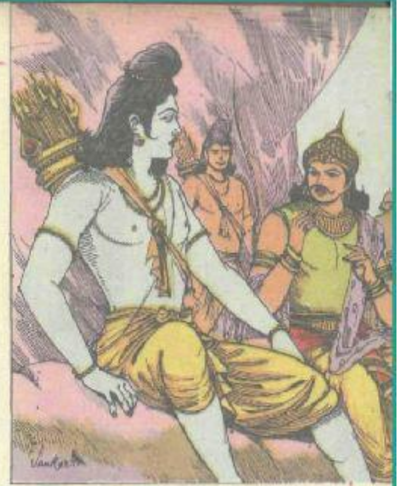
माल्यवंत पुढे म्हणाला–"राजन्, वानर व अस्वलांकडून आपणास मृत्यु न यावा असं काही वरदान आपणास प्राप्त झालेले नाही ही गोष्ट ही खरी आहे!"

माल्यवंताचं हे बोलणं रावणाला मुळिच आवडलं नाही. रागा-रागाने माल्यवंताकडे पहात तो म्हणाला–"माझा हितैषि असल्याचे नाटक करून असल्या कपटाने भरलेल्या गोष्टी का बोलत आहेस? राम एक सामान्य माणूस आहे, आणि आहे तर

तो एकटाच! त्याला वडिलांनी सोडून दिले आहे आणि आता वानर-सेना घेऊन जंगलात भटकतो आहे. अशा माणसाला समर्थ म्हणणं ही घोडचूकच नाही का? मी सर्व राक्षसांचा प्रमुख आहे, आणि सर्व देवतांना घाबरवून सोडणारा अति पराक्रमी असा वीर आहे मी. मी कोणत्या बाबतीत त्याच्याहून कमी आहे सांग बरं. आपल्या जातीत माझ्यासारखा महान् वीर असताना कदाचित् द्वेषापोटी तू शत्रूचा पक्ष घेत आहेस, नाहीतर तुला असं बोलायचं साहस झालंच नसतं! मी सीतेला जंगलातून पळवून आणली ती काही परत पाठविण्यासाठी नाही. रामाशी युद्ध करण्यात मला कसलीच भीति नाही. राम जर खरोखर माझ्याहून अधिक पराक्रमी असेल तर त्याच्या हातून माझा शिरच्छेद होणं हे योग्यच होय. पण त्याच्या समोर आपली मान तुकवणं मला मुळिच मान्य नाही."

माल्यवंताने जाणलं की रावणाचा पारा चढलेला आहे, म्हणून तो गप्पच बसला. "रावणाचा विजय असो" असा आशीर्वाद देऊन तो तेथून निघून गेला. नंतर रावणाने संरक्षणाबाबत आपल्या मंत्र्यांशी बोलणी केली.

लंकेच्या पश्चिम द्वारावर इंद्रजितने उभे रहावे, उत्तरेच्या बाजूस शुक-सारण उभे

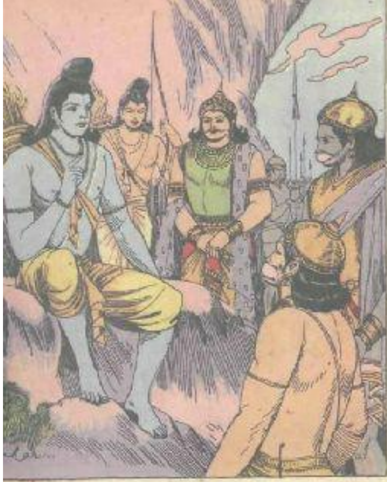

राहतील व मध्यभागी विरूपाक्ष आपल्या राक्षस सैन्यानिशी असेल असे ठरले. नंतर मंत्र्यांनी केलेला जयघोष ऐकून रावण आपल्या अंतःपुरात निघून गेला.

प्रमुख वानरांसह राम जेव्हा लंकानगरीत पोचला तेव्हा वानर आपापसात बोलू लागले–

"हीच आहे ती लंका-नगरी! देवता सुद्धा हिला जिंकू शकणार नाहीत. म्हणून आता आपण काय बरं करावं?"

तेव्हा विभीषण त्यांना म्हणाला–"माझे मंत्री पक्षांचे रूप धारण करून लंका-नगरीत जातील व तेथील सर्व व्यवस्था पाहून येतील. पूर्वेच्या द्वारी प्रहस्त पहारा देत

आहे व दक्षिण-द्वारी महोदर-महापार्श्व, इंद्रजित पश्चिमेकडील द्वारावर व मध्य-भागी विरूपाक्ष पहाऱ्यावर आहेत."

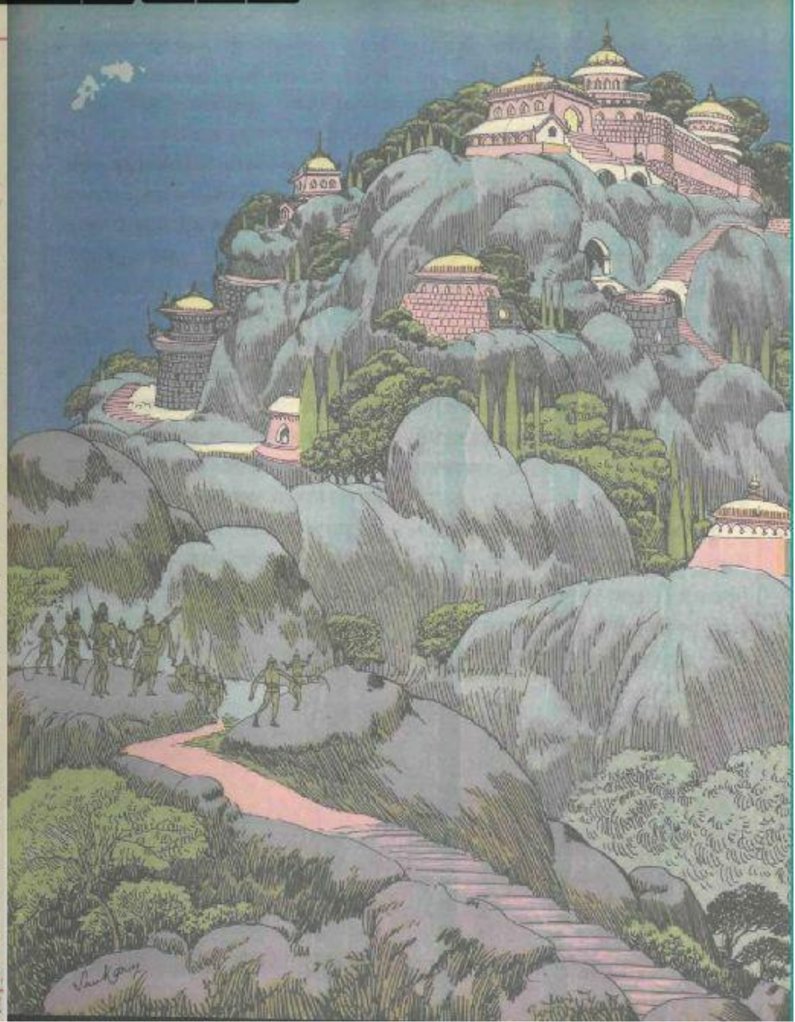
त्याचे मंत्री लंकेत जाऊन सर्व निरीक्षण करून आले व त्यांनी रामाला आपल्या डोळयांनी पाहिलेलं सर्व वृत्त कथन केलं.

नंतर रामाला सावधान करण्यासाठी विभीषणाने सांगितलं की रावणा बरोबर त्याच्याच सारखे शूर पराक्रमी साठ लाख राक्षस आहेत. रामाने कोणी कोणाबरोबर युद्ध करायचं हे आपल्या सर्व सहकाऱ्यांना सांगितलं.

नल पूर्व-द्वारी असलेल्या प्रहस्ता बरोबर युद्ध करील, आणि अंगद दक्षिण द्वारावरील महोदर-महापार्श्वंशी. पश्चिमे कडील द्वारी हनुमान लढेल आणि उत्तर-द्वारी स्वतः राम रावणाशी युद्ध करील व लक्ष्मण त्याला मदत करील. सुग्रीव, जांबवान व विभीषण हे मध्य-भागातील सैन्याशी युद्ध करतील. युद्धाच्या वेळी वानरांनी मनुष्याचं रूप धारण करायचं नाही. असं केलं म्हणजे कोण आपला व कोण परका हे सहज कळून येईल. राम, लक्ष्मण, हनुमान, सुग्रीव, नील, अंगद व विभीषण हे सर्व मानव-रूपांत लढतील.

असे ठरल्यानंतर लक्ष्मणासह राम अति-सुंदर सुवेल पर्वतावर चढला. त्याच्या बरोबर विभीषण वगैरे अन्य प्रमुख मंडळी ही होती. ती रात्र तेथेच घालवावी असे त्यांना वाटू लागले. सुवेल पर्वताच्या शिखरावरून त्रिकूट पर्वतावरील लंका-नगरी छान दिसत होती. केवळ लंका-नगरीच नाही, तर तेथील राक्षसांना ही रामाने तेथून पाहिले. वानरांनी आनन्दाने रामाचा जयघोष केला.

एवढ्यात सूर्यास्त झाला. सर्वांनी सुवेल पर्वतावरच ती रात्र घालवली. दुसऱ्या दिवशी सकाळी त्यांना लंकेतील बाग-बगीचे फार सुंदर दिसू लागले. लंकेत सर्वांत उंचीवर रावणाचा महाल होता. त्याच्या चारी बाजूला उंच भिंती होत्या.

इतक्यात सुग्रीवाला रावण दिसला. सुग्रीव त्याला म्हणाला–"रावणा, मी रामाचा मित्र आहे. मी त्याचा सेवक ही आहे. तुला मी जिवंत सोडणार नाही हे लक्षात ठेव."

"तू सुग्रीव. तुझ्या नावाचा अर्थ 'चांगली मान असलेला'! आता मी तुझं मानगूटच छाटून टाकतो बघ." असे म्हणत रावण सुग्रीवावर तुटून पडला. दोघांचं तुंबळ युद्ध सुरू झालं.

बराच वेळ दोघे जण एकमेकांवर कुरघोडी करीत राहिले. हळू हळू रावण थकत चालला. ते पाहून सुग्रीव तावडतोब आकाशात उडाला. तो परत येईल असं रावणाला वाटलं, पण सुग्रीव रामाजवळ जाऊन उभा राहिला.

सुग्रीवाला धमकावत राम म्हणाला–"मला न सांगता तू रावणाशी का भिडलास? राजा लोकांनी अशी साहसं करणं बरं नाही. तुझ्यावर आता काय प्रसंग ओढवेल याची आम्हाला काळजी लागून राहिली, तू संकटात सापडलास म्हणजे आमचं काय होणार? रावण व त्याच्या सर्व सहकाऱ्यांना ठार मारून, बिभीषणाला राज्यावर बसवून अयोध्येला परत जाण्याचा संकल्प मी केलेला आहे."

सुग्रीव म्हणाला–"हे राम, कपटाने सीतेला पळवून नेणाऱ्या धोकेबाज रावणाला पाहिल्यावर मी कसा शांतपणे बसून राहू? त्याच्याशी युद्ध न करणं मला कसं शक्य आहे?"

सर्व जण पर्वतावरून खाली उतरले. रामाला लवकरच लंकेवर आक्रमण करायचं होतं. रामाच्या मागे बिभीषण, सुग्रीव, हनुमान, जांबवान, नल, सुषेण, नील आणि लक्ष्मण चालू लागले. त्यांच्या मागे महासागरा सारखी वानर-सेना चालू लागली.

राम व लक्ष्मण यांनी लंकेच्या उत्तर-द्वारावर आक्रमण केलं. ती आघाडी स्वतः रावणाने संभाळली होती. तेथे असंख्य राक्षस-सेने सह अपार शास्त्रांस्त्रांचा खजिना होता.

घराची अखत्यारी

गोष्ट खूप जुनी आहे. एका गावात दण्डपाणी नावाचा गृहस्थ रहात असे. त्याच्या बायकोचं नाव होतं भद्रा. त्यांना चार मुलगे होते. चारांचीही लग्न होऊन, चार सुना घरात नान्दत होत्या.

घराची सारी व्यवस्था भद्रा खूप हुशारीने पाही. परंतु तिला एक काळजी पडली होती कि–'आपल्यामागे घराची अखत्यारी कोण करील? आपल्या चार सुनांच्यात ही जबाबदारी संभाळण्यालायक कोण असू शकेल?'

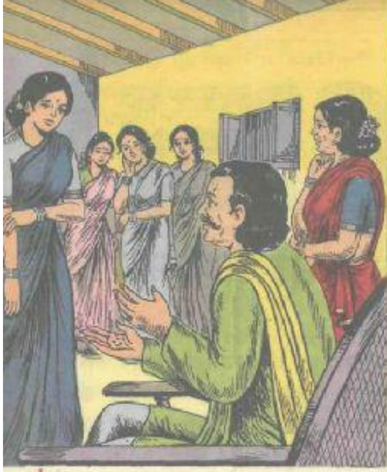
आपल्या बायकोची ही चिन्ता दण्डपाणीलाही कळली. यासाठी आपल्या सुनांची परीक्षा घ्यावी असं त्याला वाटलं. आपल्या चारी सुनांना बोलावून त्याने प्रत्येकीच्या हातावर धान्याच्या पाच-पाच बिया दिल्या. तो त्यांना म्हणाला–"मी मागेन तेव्हां मला या बिया परत द्यायच्या हं. संभाळून ठेवा तोपर्यंत."

मोठी सून उज्जिका हिने विचार केला–'घरात नेहमी धान्य तर असतंच की! सासरा मागेल तेव्हां कोठीतून पाच दाणे हवे तेव्हां काढून समोर करता येतील. मग एवढ्याशासाठी हे पाच दाणे राखून ठेवायची उठाठेव कशाला? रोज कुठे त्यांची राखण करीत बसायचं?' अन् तिने आपले पाच दाणे बाहेर फेकून दिले.

दुसरी सून भोगवती हिने असाच विचार केला, पण धान्य बाहेर फेकून देण्याऐवजी त्याची सालं काढून तिने ते तोंडात टाकलं. तिने विचार केला सासरा मागेल तेव्हां घरातील धान्यातून पाच दाणे काढून देता येतील.

तिसऱ्या रक्षिकेनं सासऱ्याच्या हातचे पाच दाणे घेऊन ते अगदी काळजीपूर्वक एका फडक्याच्या कोपऱ्यात बांधून ते

२५ वर्षांपूर्वीच्या चांदोबातील गोष्ट

आपल्या पेटीत नीटपणे ठेऊन दिले. पेटी माजघरात नेहमी सुरक्षित असायची.

चौथ्या रोहिणीने असा विचार केला– मामंजींनी दाणे तर दिलेत, पण केव्हां परत मागणार आहेत कुणास ठाऊक! धान्य सुरक्षित ठेवायचं तर त्याला दोन कारणं असतात. एक तर खाण्यासाठी अन् दुंसरं म्हणजे पेरण्यासाठी. हे पाच दाणे कुणाला खायला तर पुरणार नाहीतच, तेव्हां हे पेरलेलेच बरे. असा विचार करून तिने ते दाणे आपल्या माहेरी पाठवून, ते पेरण्यासाठी निरोप दिला.

रोहिणीच्या माहेरवाल्यांनी ते पाच दाणे पेरले. त्यांची रोपे आली व नंतर आलेलं धान्य कापून काढून ठेवलं. त्या वर्षी ते धान्य घेऊन जाण्यासाठी कुणी आलं नाही, म्हणून त्यांनी ते सारं धान्य पुन्हा बियाणं म्हणून उपयोगात आणलं. दुसऱ्याही वर्षी तसंच घडलं. असं करत करत पाच वर्षं गेली. पाच वर्षांत घरात धान्याची पोतीच पोती झाली.

भद्रा एक दिवस नवऱ्याला म्हणाली– "मी आता म्हातारी झाले. सुनांपैकी घराची व्यवस्था कुणावर सोपवावी, याचा काही विचार करून ठेवलात का? पाच वर्षांपूर्वीच तर तुम्ही तो निर्णय द्यायचा वायदा केला होता ना? आता तरी सांगा ना. का सगळंच विसरून गेला आहात तुम्ही?"

दंडपाणीने होकारार्थी डोकं हलवलं अन् सुनांना सांगितलं की–'आपापल्या जवळचे ते पाच धान्याचे दाणे घेऊन या.'

मोठ्या अन् तिच्यापेक्षा धाकट्या दोघींनी कोठीतून धान्याचे पाच-पाच दाणे आणून सासऱ्यापुढे ठेवले.

ते पाहून दंडपाणीने आश्चर्याने म्हटलं– "काय ग! हे खरोखरच मी तुम्हाला दिलेले तेच दाणे आहेत?' ते नव्या वर्षाचे असल्यामुळे सोनेरी पिवळ्या रंगानं चमकत होते, अगदी ताजे असलेलं कळत होतं. दोन सुना माना खाली घालून उभ्या राहिलेल्या पाहून त्यांच्यावर जोरात ओरडून दंडपाणीने पुन्हा विचारलं, बोला, काय केलंत त्या धान्याचं? ते दाणे कुठायत?"

नाइलाजाने उज्जिका आणि भोगवतीने आपण काय केलं ते सांगून टाकलं. तिसरी सून रक्षिका पेटीत ठेवलेले दाणे घेऊन आली. पाच वर्षं जुने झालेले ते दाणे पार काळे पडून गेले होते.

शेवटची सून रोहिणीला त्याने विचारलं– "तुला दिलेले दाणे कुठायत मुली?"

"मी ते आपल्या माहेरी पाठवले होते. परत आणायला दोन दिवस लागतील. तेवढा वेळ द्या मला. मी आणवते ते." रोहिणी म्हणाली. काही विचार करून सासऱ्याने तिला परवानगी दिली.

दोन दिवसांनी रोहिणीच्या माहेरून पन्नास गाड्या भरून धान्याची पोती आली, अन् ती घरात उतरवून ठेवली गेली. ती पाहून सर्वजण आश्चर्यचकित झाले. पाच वर्षांपूर्वीचे पाच दाणे नीट जतन केल्यामुळे त्याचं पन्नास गाड्या धान्य मिळालं.

"पाहिलंस ना? मग घराची अखत्यारी आपल्या धाकट्या सुनेला दे. कोणती वस्तु, कशी सुरक्षित ठेवायची हे तिला छान कळतं." दंडपाणी आपल्या बायकोला म्हणाला.

"अन् बाकीच्या तिघींचं काय? त्यांनाही काही न काही काम द्यायला हवं ना?" भद्राने विचारलं.

"हं! उज्जिका अनावश्यक वस्तु फेकून देते, तिनं घर साफ करून बेकार वस्तु फेकून द्याव्यात, ते काम तिला बरंय. भोगवतीचा स्वभाव आहे–हाती आल्या वस्तूचा उपयोग करून घ्यायचा. तिला घरातलं काम द्यावं. रक्षिका प्रत्येक वस्तु छान संभाळू शकेल. तिला दुकानाचा अधिकार देणं उचित होईल. अशी निरनिराळी कामं त्यांना वाटून दिली तर घर छान चालेल." दंडपाणी म्हणाला.

भद्राला नवऱ्याचा विचार आवडला. अशा तऱ्हेने सर्व कामांची वाटणी करून निश्चिन्त झालेली भद्रा आपले दिवस ईश्वरसेवेत घालवू लागली.

मित्रांचं झेंगट

रामपुरचे जमीनदार रघुवीर यांचे खूपसे मित्र होते. ते वेळीं-अवेळी येऊन त्यांना इकडच्या-तिकडच्या गोष्टी सांगत बसून फार त्रास देत असत. पण रघुवीर मुळात भिडस्त स्वभावाचे असल्यामुळे 'तुम्ही उगीच फार वेळ इथे बसल्यामुळे मला त्रास होतो' असे त्यांना सांगूही शकत नसत.

पण जसजसे दिवस जाऊ लागले, तसतशी जमीनदारांची सहनशक्तीही कमी होऊ लागली. एके दिवशी आपल्या दिवाणजींना बोलावून त्यांनी आपली ही अडचण त्यांना सांगितली. दिवाणजी चांगलेच बुद्धिमान होते. त्यांनी ही अडचण दूर करायचे आश्वासन दिले, आणि लगेच त्यांनी एक योजना तयार केली.

दुसऱ्याच दिवशी, जमीनदार रघुवीर आपल्या मित्रमंडळीत बसलेले असताना, सफेत धोतर व सदरा घातलेला एक अपरिचित माणूस तेथे आला. त्याला दुरूनच येताना पाहून जमीनदार पटकन उठले व पुढे होऊन त्यांनी मोठ्या आदर-पूर्वक घरात आणले. तो नवागत दोन शब्द त्यांच्याशी बोलला व लगेच उठून त्यांना म्हणाला–"मी तुमचा जास्त वेळ घेत नाही. निघतो मी आता. आपल्या मागे ही पुष्कळ कामे असतील."

आश्चर्य म्हणजे, जमीनदार रघुवीरही त्या गृहस्थाबरोबर उठले व स्वतः दरवाज्यापर्यंत जाऊन त्यांनी त्याला निरोप दिला.

हे सर्व लांबूनच पहात असलेल्या त्या मित्रांना या नवागताबद्दल असूया वाटली, व ते आपसात कुजबुजू लागले–"कोण आहे हा माणूस? जमीरदारांनी स्वतः उठून त्याचं स्वागत काय केलं, त्याला पोचवायला दारापर्यंतही काय गेले! आपल्यापैकी कुणाशीही ते कधी असे वागले नाहीत. कुणाचं इतकं आगतस्वागत केलं नाही त्यांनी! आपल्यापेक्षाही जवळचा कोणी खास मित्र असावा हा त्यांचा."

दिवाणजी जवळच त्यांचे हे बोलणे ऐकत होते. ते म्हणाले–"त्यांचं हे वागणं मलाही आज आश्चर्यात टाकतंय. तो माणूस बहुधा अमरेन्द्रच असावा. या नावाचा त्यांचा कोणी मित्र शहरात असल्याबद्दल ऐकलं होतं मी! त्याच्याबद्दल जमीनदार खूपदा बोलले आहेत माझ्या-जवळ."

हे एकून ते मित्र म्हणाले–"अमरेन्द्र? आम्ही तर कधीच हे नाव ऐकलं नाही त्यांच्या तोंडून! अच्छा, पण त्यांच्याबद्दल जमीनदार इतकं काय सांगतात तुम्हाला? आम्हाला पण सांगा की."

"कधी कोणी दुसऱ्याच्या घरी गेलं तर तेथे किती वेळ थांबलं तर चालू शकेल, हे माहीत करून घ्यावं अगोदर अन् किती मोठं काम असलं तरी त्या माणसाचा कमीत कमी वेळ घेऊन पटकन् त्या माण-साचा निरोप घ्यावा–ही गोष्ट शहरात रहाणारा अमरेन्द्र नावाचा माझा मित्र छान जाणतो. म्हणूनच माझ्या मनात त्याच्याबद्दल फार आदर आहे–नेहमीच अशी स्तुती करत असतात जमीनदार या अमरेन्द्रची!" दिवाणजी उत्तरले. दिवाणाचे हे बोलणे ऐकताच ते सारे

राजेश्वर मिथून

मित्र काहीसे विचारात पडले. नवागताचा आपल्यासमोर कसा आदरसत्कार झाला, याचा विचार मनात येऊन त्यांना दिवाणजींचे बोलणे खरेच वाटले. अन् सगळेजण सरळ फाटकाकडे निघाले.

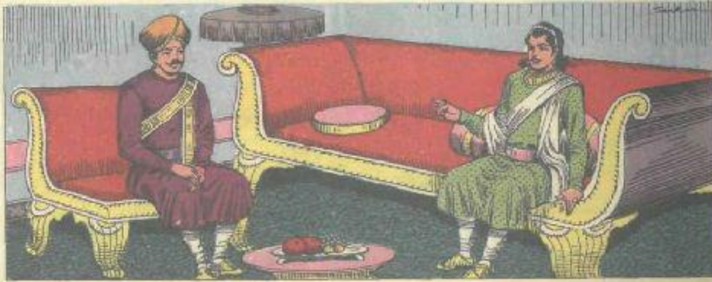
नवागताला सोडून परत फिरणारे जमीनदार, त्या साऱ्यांना एकदमच जायला निघालेले पाहून हसतच–"अरे, काय झालं मित्रांनो? एकदम सगळे कुठे निघालात अचानक?" असे विचारू लागले.

सर्वजण क्षणभर गप्प झाले अन् एकजण डोके वापरून चटकन म्हणाला–"खास काही नाही, पण आपले वर्माजी राजधानीला जाणार आहेत ना? तेव्हां आम्ही सर्वजण त्यांना भेटून त्यांच्याशी थोड्या गप्पा करणार आहोत. आत्ता गेलो नाही, तर कदाचित उद्या त्यांना भेटणं जमणारही नाही. आता आजच्या पुरता निरोप द्या आम्हाला!"

जमीनदारांना नमस्कार करून ते सर्वजण तेथून सटकले अन् हळूच हसत जमीनदार त्यांच्या पाठमोऱ्या आकृत्यांकडे पहात राहिले. इतक्यात दिवाणजीही त्यांच्याजवळ आले.

"दिवाणजी, आपला मन्त्र बरोबर लागू पडला बरं का! अन् मला या कटकट्या मित्रांपासून अशी सुटका मिळाली. मोठमोठे अधिकारी आणि श्रीमन्त माणसांमागे दोस्तीच्या नावाखाली नेहमीच असली माणसं फिरत रहातात, अन् उगीच त्यांचा वेळही खातात. असल्या माणसांचं झेंगट कमी नसतं. त्यांना तोंड द्यायला चांगल्या युक्तिबाज डोक्याची आवश्यकता असते. तुमच्या नाटकामुळे त्यांना आपली चूकही कळून आली अन् माझीही त्या मित्रांच्या झेंगटापासून सुटका झाली! तुमच्या मित्राने अमरेन्द्रच्या रूपात छान अभिनय केला. त्याला छानसं बक्षिस द्यायला हवं; बोलावून आणा बरं त्याला!" जमीनदार रघुवीर म्हणाले.

"आत्ता आणतो बोलावून सरकार!" दिवाणजी पाठ फिरवत म्हणाले.

कडुनिंबाचे महात्म्य

एका काळी मल्याळी देशात जामोरिन राजाचे राज्य होते. धनाच्या आशेने त्याने राज्यभर चिंचेची झाडं लावायला आणि चिंचेचीच वनं पोसायचा विचार केला होता.

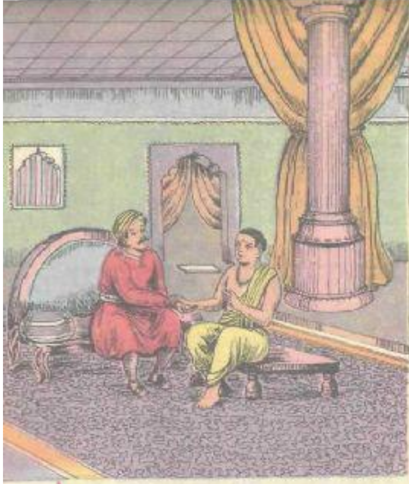
त्याच राज्यात नम्बियार नावाचा एक वैद्य होता. वनौषधिशास्त्रात संपूर्ण भारतात त्याचा हात धरेल असा वैद्य नव्हता. त्या काळात दिल्लीच्या बादशहाकडे असणारा हकीम आरोग्य-शास्त्रात अजोड मानला जाई.

नंबियारला जेव्हां कळले की जामोरिन राज्यभर चिंचेची झाडे लावत आहे, तेव्हां तो राजाकडे गेला व म्हणाला–"चिंचेची झाडं प्रकृति-स्वास्थ्याला चांगली नाहीत महाराज! त्याऐवजी कडुनिंबाची लागवड करावी. त्यामुळे जनता निरोगी राहील अन् त्यांची शरीरं सशक्त होतील."

परन्तु जामोरिनने त्याचे ऐकले नाही. तो म्हणाला–"अंहं! चिंचेमुळे खूप फायदे होतात. त्याची फळं म्हणजेच चिंचा खूप उपयुक्त असतात. त्याचं लाकूड जाळून जो कोळसा बनतो, तो चांगल्या प्रतीचा असतो. झाडाच्या काड्यांचं चांगलं दातवण होतं. त्याची कोवळी पानं आणि फुलं खायला छान लागतात! कडुनिंबाचा असा एकही उपयोग नाही."

'राजाचे बोलणे चूक आहे' असे नम्बियार म्हणू शकला नाही, म्हणून तो मन्त्र्याला भेटायला गेला. मन्त्र्याने त्याचे अगत्यपूर्वक स्वागत केले, आणि त्याची खुशाली विचारली. काही विशेष दिसले, असा आव आणत नम्बियार मन्त्र्याच्या शरीराकडे निरखून पाहू लागला. नंतर त्याचे डोळे तपासून त्याची नाडीही पाहिली.

मन्त्री हसत हसत म्हणाला–"काय वैद्यराज! इतकं काय तपासत आहात?

आपल्या कृपेनं माझी तब्येत तर उत्तम आहे ना?"

गंभीर चेहरा करत नम्बियार म्हणाला–"आता तर ठीकच आहात तुम्ही; पण सहाच महिन्यात एक भयानक रोग जडणार आहे तुम्हाला. योग्य वेळी त्याचा उपाय करावा, हेच बरं!"

मन्त्री घाबरून म्हणाला–"तसं असेल तर आत्तापासूनच उपचार सुरू करा न!"

"अंहं! हा रोग माझ्या आवाक्यातला नव्हे. तुम्ही लगेच इथून निघून दिल्लीच्या बादशहाच्या हकीमाला भेटावं हे उत्तम!" नंबियारने सुचवले.

"समजा मी कसंही करून इतक्या दूर त्या हकीमापर्यंत पोचलो; तरी तो मला नक्की योग्य औषधोपचार करीलच याची काय खात्री?" मन्त्र्याने शंका काढली.

"हकीम असा भेद करत नाही. अगदी गरीबातला गरीब रोगी त्याच्याकडे गेला तरी तो त्याची योग्य चिकित्सा करतो. तुम्ही लवकर निघावं हे बरं!" नम्बियार बोलला.

रोगाबद्दल नम्बियार काही बोलत असेल, तर त्यात संशयाला जागाच नसते; हे ठाऊक असल्याने मन्त्र्याने एक वर्षाची सुट्टी घेतली व तो दिल्लीकडे जायला निघाला. तेव्हां नम्बियारने त्याला सल्ला दिला–

"वाटेने जाताना प्रत्येक वेळी चिंचेखालीच विश्रान्ती घेत जा, अन् मुक्काम करायचा तोही चिंचेच्या बनातच करत जा. चिंचेच्या काड्यांनीच दात साफ करत जा. भोजन बनवायचं, त्यासाठी चिंचेचंच लाकूड वापरत रहा."

नम्बियारने दिलेला हा सल्ला पाळत-पाळत मन्त्री आपल्या परिवारासह दिल्लीला पोचला. पण त्यापूर्वी वाटेतच त्याची तब्येत बिघडू लागली. अशक्तपणा वाटू लागून त्याच्या शरीराचा रंगही बदलू लागला.

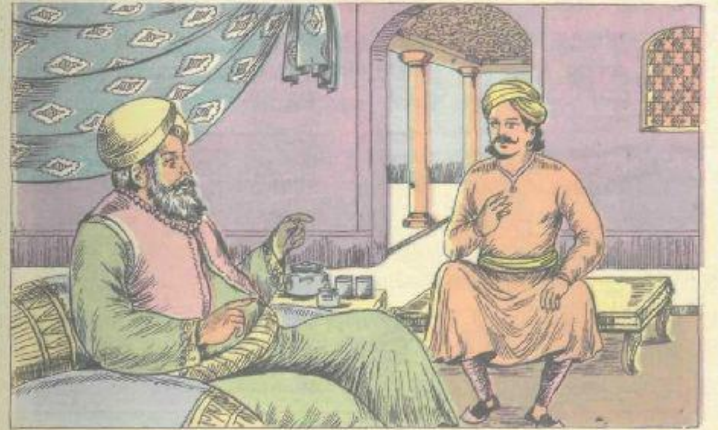
"वा! नम्बियार किती बुद्धिमान आहे! आज मला जो आजार झालाय त्याबद्दल त्याने खूप पूर्वीच अन्दाज केला होता." असा विचार करत, दुर्बळ अवस्थेत तो हकिमाला भेटायला गेला. हकिमाची भेट अगदी सहजपणे मिळाली. मन्त्र्याचे सारे बोलणे ऐकून, चिंचेपासून असणारा धोका अनुभवाने कळावा, यासाठीच नम्बियारने त्याला आपल्याकडे पाठवले–हे समजायला हकिमाला वेळ लागला नाही.

"तुमचा आजार लहानसहान नव्हे, पण त्याचा इलाज मात्र फार सोपा आहे." हकिमाने आश्वासन दिले.

"सांगा तो इलाज, जन्मभर कृतज्ञ राहीन मी तुमचा!" मन्त्री म्हणाला.

"तुम्ही ताबडतोब आपल्या देशी जायला निघा. जाताना कडुनिंबाच्या झाडाखाली विश्रान्ती घ्या, कडुनिंबाच्या बनातच मुक्काम करा. वारा घेण्यासाठी कडुनिंबाच्या डहाळ्यांचा चवरीसारखा उपयोग करा. बास, यापेक्षा जास्त कसलाही इलाज करायची जरूर नाही. नम्बियारला माझे हजार प्रणाम कळवा तुम्ही जाऊ शकता आता." हकिमाने सल्ला दिला.

हाच सल्ला आणखी कोणी दिला असता, तर मन्त्र्याने तो नक्कीच मानला नसता. पण दिल्ली-बादशहाच्या प्रसिद्ध हकिमाचा मामला आहे हा–म्हणून त्याचाच सल्ला मानून मन्त्री परत निघाला.

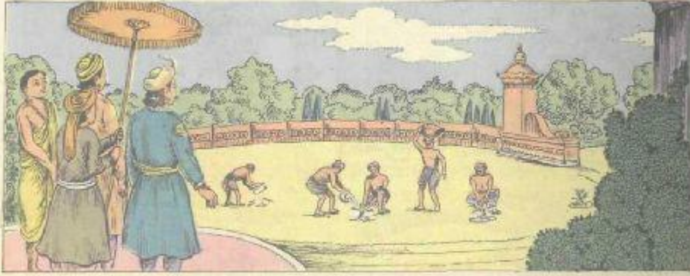
हकीमाने सांगितल्याप्रमाणे कडुनिंबाचा आश्रय घेत राहिला, अन् निंबाच्या हवेनेच आपले गेलेले शरीरस्वास्थ्य परत मिळवू लागला. तो जेव्हां परत आपल्या देशात पोचला, तोपर्यंत तो पूर्णपणे रोगमुक्त झालेला होता. इतकेच नव्हे, तर त्याच्यात पूर्वीपेक्षाही जास्त शक्ती संचारली होती.

परत पोचल्याबरोबर मन्त्री नम्बियारला भेटायला गेला, आणि त्याने आपला अनुभव त्याला कथन केला.

"आपण एकदा जामोरिनकडे जाऊ या. तुमचे त्यांनी स्वत: ऐकले, तर बरं होईल. आवश्यकच आहे ते सर्व!" नम्बियार म्हणाला.

दोघेही जामोरिनकडे गेले. मन्त्र्याचे बोलणे ऐकून जामोरिन आश्चर्यचकित झाला. तेव्हां नम्बियार म्हणाला–"या प्रकरणात माझी एक मोठी चूक झाली आहे, मोठा अपराध केलाय मी. तुमची दोघांचीही क्षमा मागतो मी! खरं म्हणजे मन्त्रीमहोदयांना कसलाच रोग नव्हता. चिंचेच्या झाडाचे दुष्परिणाम दाखवण्यासाठीच मी त्यांना दिल्लीला पाठवलं, अन् जास्तीत जास्त चिंचेच्याच सहवासात रहायचा सल्ला दिला. मी काहीही न कळवताच हकीमाने आपल्याला कडुनिंबाचं महात्म्य जाणून घ्यायची संधी दिली. तेव्हा महाराज, आता माझा असा सल्ला आहे आपणाला, की यापुढे चिंचेची लागवड करायची थांबवून कडुनिंब लावायला लागावे. जिथे जिथे शक्य असेल, तिथे निंब लावणं शरीरस्वास्थ्याला लाभदायक होईल."

जामोरिनने आता नम्बियारचा सल्ला धुडकावला नाही. त्याने लवकरच जाहीरनामा काढला की आता आपल्या राज्यात चिंचेची लागवड सोडून निंबाची लागवड करायला आरंभ करावा. अशा तऱ्हेने नम्बियारने आपल्या राज्याच्या स्वास्थ्याचे रक्षण केले.

सारखेपण

तीन-चार महिन्यांपूर्वी कुंभकोणमजवळ वलंगाइमन नावाच्या जागी जेव्हा एक सहा फुटी कालनाग पकडला गेला, तेव्हां त्याला पाहून लोक आश्चर्यात पडले. कारण, त्याची फणा व मानवाचा चेहरा यात खूपच साम्य आढळले. विशेषत:, त्याच्या फणेवर डोळे, भुवया, नाक व तोंड यांची स्पष्ट चिन्हे दिसत होती. काहीही असो, हा नाग एक खास विचित्र जातीचा आहे, हे नक्कीच!

पिग्मी हिप्पोपोटेमस

पिग्मी म्हणजेच वामनरूपी हिप्पोपोटेमसही अस्तित्वात आहेत. हे फारच लहान आकाराचे हिप्पो, नायजेरियाच्या खालच्या बाजूच्या आफ्रिकी जंगलात आढळतात. ते सध्या संकटग्रस्त प्राणी मानले जातात. त्यांची उंची जवळजवळ ७५ सें.मी. इतकीच म्हणजे सर्वसाधारण हिप्पोपोटेमस (१५० सें.मी.)च्या अर्धीच असते. आणि त्यांची लांबी मात्र २.५ मीटर असते. हे पिग्मी फक्त दलदलीतच आढळतात. सामान्य हिप्पोपोटेमस रात्री मैदानातल्या हिरवळीत फिरतात व दिवसा पाण्यात रहाणं जास्त पसंत करतात. पण हे पिग्मी याच्या बरोबर उलट सवयीचे आहेत. हे झाडांची मुळे, गवत, नवी रोपे व फळे खाऊन जगतात. योगायोगाने 'हिप्पोपोटेमस' या ग्रीक शब्दाचा अर्थ आहे 'जलहत्ती.'

माळढोक

एके काळी नष्ट होत जाणारा म्हणून मानला गेलेला महान् भारतीय पक्षी माळढोक हा पुन्हा अनेक वर्षांनी आन्ध्र प्रदेशातील कर्नूल जिल्ह्याच्या जंगली भागात सापडला; ही खबर ऐकून पक्षीप्रेमी लोकांना आनन्द वाटेल. हा दुर्लभ पक्षी पूर्वी राजस्थान, गुजरात, महाराष्ट्र व मध्यप्रदेशात आढळत असे. जेव्हां त्यांच्या संरक्षणाची योजना आखली गेली तेव्हां ४० पक्षांना रायलसीमामधे आश्रय दिला गेला होता. माळढोकची उंची एक मीटर इतकी असते. हे पक्षी नाकतोडे, टोळ, पतंग, पाली, गोचिडी इत्यादि प्राणी खाऊन जगतात.

